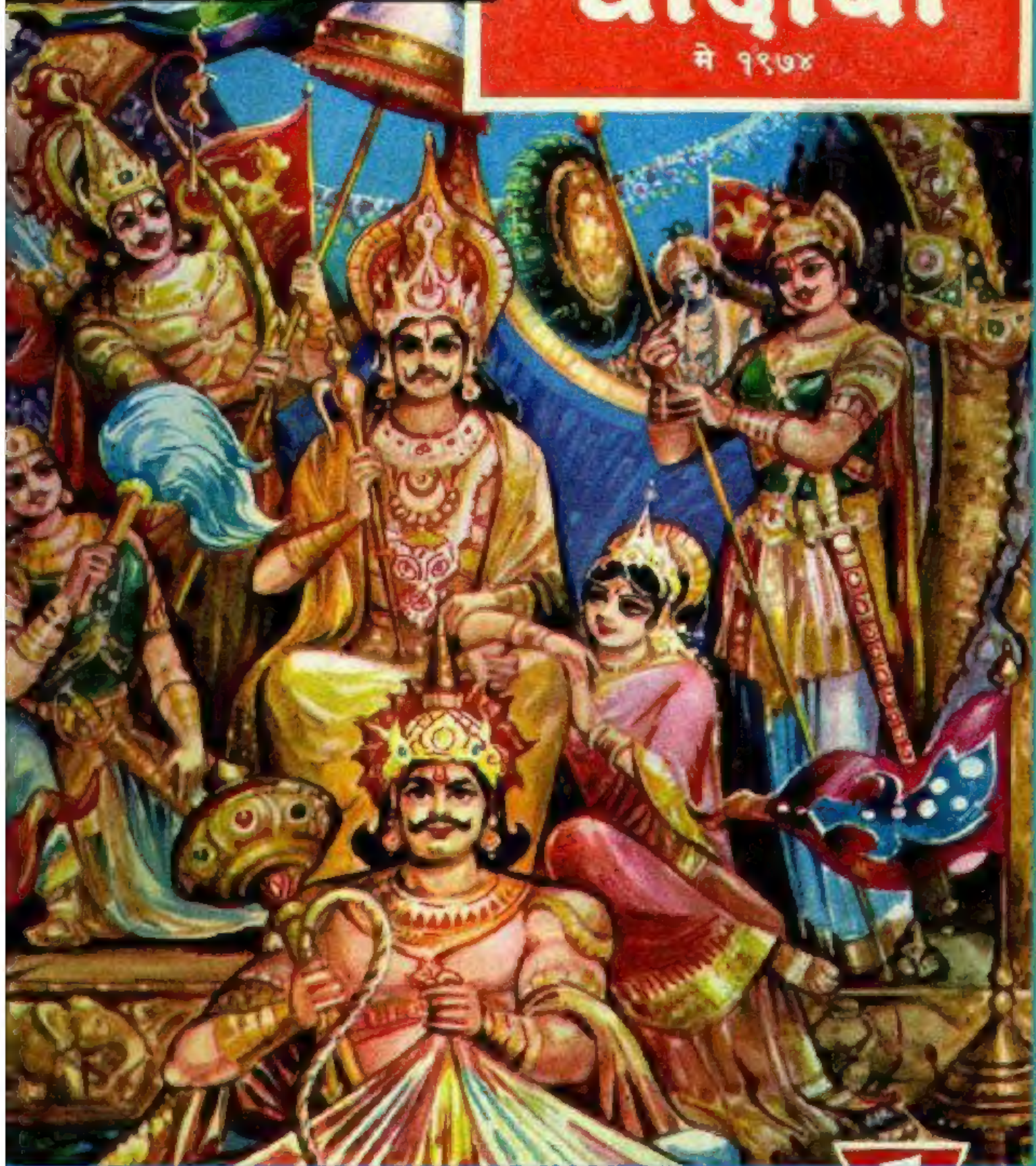

चांदोबा

मे १९७४

आमरवाणी

पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नद्यः,
खादन्ति न स्वादु फलाणि वृक्षाः,
परोक्षरा स्वस्य मरंति नैव
परोपकाराय सतां विभूतयः

॥ १ ॥

[नद्या स्वतः पाणी पीत नाहीत. कुठ गोट फळे खात नाहीत. वन (वृक्ष) पाणी घालून वाढलेली पिके खात नाहीत. थोर पुरुष आपली जिवंत अक्षीय परोपकारासाठी जपून करतात.]

स्लोकार्थेन प्रवक्ष्यामि श्रुतं ब्रह्म कोटिभिः
परोपकारः पुण्याय, पापाय परपीडनम्

॥ २ ॥

[कोटपक्षी संघात मायितलेल्या शीट्टी मी अर्थात श्लोकात सांगतो, "परोपकार हा पुण्यासाठी होतो आणि शरपीड हे पापासाठी होवे."]

आत्मार्थं जीवलोकेऽस्मिन् को न जीवति मानवः?
परं परोपकार्यं यो जीवति स जीवति

॥ ३ ॥

[या जीवसुद्धात स्वतःसाठी कोण जगत नाही? परंतु परोपकार्ये जो जगतो त्याचे जगणेच खरे जगणे होय!]

परोपकार

भक्ष पर्वत

[२२]

[गुरु भक्त्याच्या शिष्यांनी मारलेल्या थांबावर विश्वास करून बीरपूरचा सेनापती आपल्या सैनिकांसह भुयाराच्या किल्ल्यात गिरला. तो संधी साधून खडगधर्मा व जीवदत्त दोघांनी भुयाराच्या दारावर विस्तार घेऊन बीरपूरचा सेनापतीला व सैनिकांना बाहेर निघण्याची वाटच बंद केली आणि सुकाटघाते शरण येण्यास त्यांना बाधा केली. पुढे—]

भुयारातल्या किल्ल्यात शत्रूला हुडकत पडलेली कातडी आणि काही भाले मात्र हिडत असलेल्या बीरपूरच्या सेना- त्याला दिसले.
पतीला बाहेरून जीवदत्ताची आयेडी ऐकू तेव्हा सेनापतीने आपल्या सैनिकांना आली. त्याला प्रथम आश्चर्यच वाटले. जवळ बोलाविले व म्हणाला— "आपल्याला परंतु आत पसरत चाललेल्या घुरामुळे तो जंगलात अस्वल जातीचे ते दुष्ट लोक घाबरून गेला. त्याने भुयारातल्या किल्ल्याकडे खोल्या हुडकून पाहिल्या, परंतु शत्रूचा एक आग्रह उभे करा. त्यांनी आम्हांला बेबील मनुष्य विसरला नाही. बोन तीन फसकिले आणि या कांड्यांच्या बिलात मेलले लांडगे, अस्वलांची इकडे तिकडे आणले."

"बांदोरा"

M-2

सैनिकांनी गुरू भल्लूकाच्या शिष्यांना धरून आपल्या सेनापतीच्या समोर आणून उभे केले. सेनापती तलवार उभसून त्यांना धमकी देत म्हणाला—“चोरांनी! तुम्ही आमहाला फसविलेत त्याबद्दल मी आतां तुमची धासडी कोळवितो पहा!”

परंतु त्या धमकीने भल्लूकाचे शिष्य धोडदेखील म्याले नाहीत म्हणाले—“आम्ही आपल्या गुरूचा हुकूम पाळला. आतां आमहाला मरण आले तरी ते आम्ही आनंदाने स्वीकारू.” नंतर भुयाराच्या दाराकडे तोंड फिरवून म्हणाले—“ते पाहिलेत का? दोघे क्षत्रिय वीर भुम्हाला पुन्हा एकदा शरण यायला सागत आहेत. त्यांना निमूटपणे शरण

रातच जिवंत समाधी मिळाल. हुकर तडफबून मरतात तशी. तुमच्या वरोवर आमचा जीव नंला तरी त्याची आमहाला फिकोर नाही.

भल्लूकाचे शिष्य म्हणाले ते दोघे क्षत्रिय वीर कोण, त्यांचा समरबाहूशी संबंध कसा काय हे विचारून घ्यावे असे सेनापतीला नाटले. परंतु ते प्रश्न विचारून मनाने समाधान करून ध्यायला वेळ कोडे उरला होता. बरून बुराचे लोट बात ऐत होते. त्या स्थितीत काय करावे व काय बोलवे हेच चुचत नव्हते. सैनिक स्वतःचा जीव वाचविण्यासाठी परस्परांना नाजूला ठकवून बाहेर जाण्याची खटपट करू लागले.

तो फार मोठ्या संकटात सांपडला आहे, हे सेनापतीला कळले. आतां जीव वाचवायला त्या क्षत्रिय युवकांनी म्हटल्या प्रमाणे शरण जाण्याशिवाय दुसरा मार्ग नाही हे ओळखून त्याने आपली तलवार जमिनीवर ठावली व आपल्या सर्व सैनिकांना आपली हत्यारे जमिनीवर ठेवायला सांगितले. नंतर भुयाराच्या दाराकडे तोंड करून मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“वर उभे असलेल्या क्षत्रिय वीर हो! वीरपूरचा मी सेनापती आपल्या सैनिकांसह आपणांस शरण आलो आहे तिकडे जो जाऊ आहे तो विसविण्याची कृपा करावी.”

वमा आणि जीवदत्त पोना भुयाराच्या दारापाशी ऐकू आले. त्यांनी अस्वल जातीच्या लोकांना जळत असलेली लाकडे दूर ओढून दाराची वाट बोकळी करायला सांगितले. त्याप्रमाणे अस्वल जातीच्या लोकांनी जाळ विसजित्यावर सद्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी भुयाराच्या आत वांकून पाहिले. त्यांना त्या अंबुक उजेडात उभा असलेला वीरपूरचा सेनापती आणि त्याचे सैनिक दिसले.

“सद्गवर्मा! सेनापती म्हणाला त्यात काही लबाडी दिवत नाही. त्यांचा वर यायला सगू या का?” जीवदत्तने विचारले.

सद्गवर्मा उत्तर देण्यापूर्वी मध्येच गुरू भल्लूक जीवदत्ताला म्हणाला—“बाळक! राजा आणि त्याचे सेवक बोलतात त्या सर्व गोष्टी विश्वास करण्यासारख्याच असतात असे नाही. प्रथम माझ्या शिष्यांना वर यायला सांगावे. त्यांच्या कडून आतली खरी परिस्थिती काय ती कळेल.”

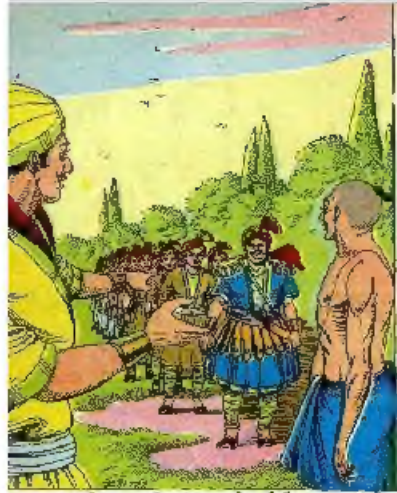
“लबाडांला लबाडच ओळखू शकतो!” असे म्हणत जीवदत्त थोडा हसला आणि पुन्हा म्हणाला—“वर बायां भल्लूका! वृ प्रथम आपल्या शिष्यांना वर यायला सांग!” जीवदत्त म्हणाला.

गुरू भल्लूक हातातला भाला वर उंच करून म्हणाला—“बुकेखरी मातेचा जय! ए शिष्यांनी! पहिल्याने तुम्ही दोघे वर या! तोंपर्यंत त्या राजाच्या सेवकांना ते आहेत तेथेच उभे रहायला सांगा!” असे म्हणत तो एकदां समरबाहूकडे सहेतुक पाहून म्हणाला—“ही डोंगरी किल्ल्याच्या महाराजांची बाशा आहे!”

आपल्या गुरूची आज्ञा ऐकताच भल्लूकाचे दोघे शिष्य पायऱ्या बद्धत भुयाराच्या वर आले.

खाली वीरपूरचा सेनापती मनातल्या मनात ध्याला होता. एका राजाचा, दोघां क्षत्रियांना आणि कूर अस्वल

जातीच्या लोकांचा तो कधी झाला होता आणि त्यांच्या पैकी एकाच्चावेखील मना-विरुद्ध काही झाले तर आपला जीव जाणार हे ओळखून तो जास्तच भ्याला होता.

भल्लूकाच्या शिष्यांनी भुयारात पडलेल्या सर्व सोयी आणि बीरपूरच्या सर्व सैनिकांनी शस्त्रास्त्रे खाली ठाकल्याचे सांगितले. तेव्हा सड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांनी बीर-पूरच्या सेनापतीला आणि सैनिकांना भुयाराबाहेर मागला सांगितले. त्या आधी त्यांनी आपल्या सर्व अनुयायांना शस्त्रास्त्रे घेऊन वेळप्रसंग येईल तसे सावधाने वागण्यास सांगून ठेवले होते.

Fullscreen 127 14 / 68

बीरपूर, सड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांना नमस्कार केला. परंतु जीवदत्तने त्याला समरबाहूकडे बोट दाखवून म्हटले—“हे आहेत या प्रदेशाचे महाराज! हे चंद्रवंसी आहेत, यांचे नाव समरबाहू. यांनीच तुम्हांला बिकले आहे. तुम्ही यांना बरण आले पाहिजे!”

बीरपूरच्या सेनापतीने खाली वांकून समरबाहूला नमस्कार केला. त्याच्या पाठी-मागून इतर सैनिकांनी बाहेर आल्यावर समरबाहूला नमस्कार केला. समरबाहूने त्या सर्वांना बाहेरच्या मैदानात एकत्र जमायला सांगितले आणि स्वर्णाचारीला म्हणाला—“महाराज! या बाबूला कोणती शिक्षा द्यावी म्हणता?”

स्वर्णाचारीने विचार करून सड्गवर्मा आणि जीवदत्त यांच्याजवळ जाऊन हळू बोलून त्यांचा सल्ला घेतला आणि तंतर समरबाहूला म्हणाला—“या सर्वांना कोणती शिक्षा द्यायची हे बीरपूरचे महाराज आपल्याकरीबर पुढे कसे वागतात यावर अवलंबून राहील. म्हित्याने या सर्वांना आपल्या डोंगरी किल्ल्यातल्या तुरुंगात नेऊन ठेवू या.”

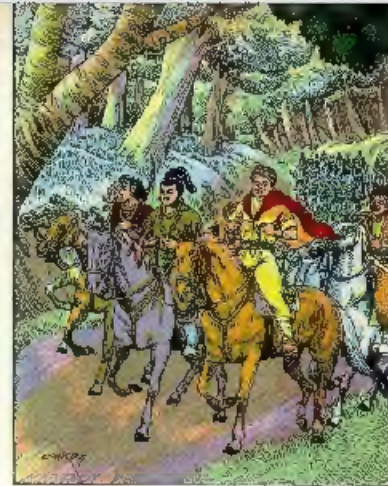
“उत्तम! छान! चांगला सल्ला आहे!” समरबाहू म्हणाला. थोड्या वेळात एका

वागण्यात व बोलण्यात जी बदल झाला तो पाहून सड्गवर्मा आणि जीवदत्त दोघांना आश्चर्य वाटले.

सड्गवर्माला बोलल्याशिवाय राहूनले नाही, फक्त जीवदत्तलाच ऐकू जाईल इतक्या बारीक आवाजात म्हणाला—“जीवदत्त! पाहिलेस, त्याच्या बोलण्यात व वागण्यात एकदम भारदस्तपणा आला, नाही का?”

“जाण एका लुटेऱ्याला राजा करित आहो, हे धोडे विचित्रच वाटते आहे. आपल्या शक्तिसामर्थ्याची कल्पना आतां पर्यंत बीरपूरच्या राजाला चांगलीच झाली असेल व तो फार सावधगिरीनेच आपणांशी बोलेल किंवा वागेल. या प्रदेशातल्या बंगली जातीचे सर्व लोक त्याच्याविरुद्ध आहेतच. तेव्हा समरबाहूचे राज्य वरेच दिवस टिकणार असे वाटते आहे.” जीवदत्त म्हणाला.

इतका वेळ दूर उभे असलेले समरबाहू व स्वर्णाचारी दोघे सड्गवर्मा व जीवदत्त उभे होते तेथे येऊन म्हणाले—“क्षत्रियवीर हो! तुम्ही दोघे परस्परांशी एकांतात काही तरी बोलत होता. तुमचा सल्ला असेल तर आपण किल्ल्यावर जाऊं या.”

“राजाविरुद्ध बोलण्याची प्राज्ञा कोणाची असणार? चला तिघू या.” जीवदत्त म्हणाला.

समरबाहूचे अनुयायी उंटवावर किंवा घोडवावर बसून काही पुढे निघाले आणि काही मागे चालू लागले. बीरपूरच्या सैनिकांना कैदी म्हणून मध्ये चालण्यास सांगण्यात आले. काही उंटवा आणि काही घोडवांना वर कोणी बसले नाहीत म्हणून वाडीमागून त्यांचे लगाम धरून काही लोक चालवीन नेऊ लागले. समरबाहू, सड्गवर्मा व जीवदत्त सर्वांत पुढे जात होते.

सर्वत्रण डोंगरी किल्ल्याच्या पायथ्या-जवळ येऊन पांचले असतील तेथे माडां-

खाली एका ज्वंज जोगवर एक म्हातारा बसलेला होता. त्याच्या चारी बाजूला बरेच लोक उभे होते. सद्गवर्मा व जीवदत्त दोघांना ते दृश्य दिसले.

“समरबाहू! हे लोक कोण रे? आणि येथे काय? स्वतः वीरपूरचा राजा तुला राजमुकुट घालण्यासाठी व तुला राज्याभिषेक करून देण्यासाठी आला आहे की काय?” जीवदत्त आश्चर्यचकित होऊन म्हणाला.

समरबाहू काही बोलणार इतक्यात तो म्हातारा आपल्या उच्च आसनावरून उठून खाली आला आणि दोघां नोंकरांसह सद्गवर्मा आणि जीवदत्त उभे होते त्या बाजूला जणूकाही त्यांच्या स्वागतासाठी सामोरा

चोवधावरून उतरून पायी चालू लागले.

तो म्हातारा त्या दोघांबद्दल आपला आदर दर्शवीत थोडा वाकून नमस्कार करून म्हणाला—“मी वीरपूरच्या राजाचा मंत्री आहे. आमच्या हेरांकडून आम्हांला जे कळले त्यात काही चुक नसेल तर आपण दोघे शूर व पराक्रमी सद्गवर्मा आणि जीवदत्त आहांत असे मी समजतो.”

सद्गवर्मा व जीवदत्त दोघांनी त्या वृद्ध मंत्र्याला नमस्कार केला व म्हणाले—

“महामंत्री! कित्येक दिवस आम्ही अरण्यात हिडतो आहो. म्हणून आपणांस आपल्या हेरांपर्यंत आमच्याविषयी पुष्कळ माहिती मिळाली असेल थार शक्य नाही. परंतु आपण इतके कष्ट कां घेतलेत हे माग कळले नाही.” असे म्हणत पाठीमागून समरबाहू चोवधावरून उतरून येत होता त्याच्याकडे आणि स्वर्णाचारीकडे बोट दाखवून जीवदत्त म्हणाला—“हे आहेत ह्या जोंगरी किल्ल्याचे महाराज समरबाहू आणि हे आहेत त्यांचे मंत्री स्वर्णाचारी!”

राजा आणि मंत्री यां सद्गवर्मा उल्लेख ऐकतांच म्हातार्याच्या कपाळाला आठवा पडल्या, परंतु स्वतःला सावरीत रिमंत करण्याचा आग्रह आणून तो म्हणाला—“आ महाराजांनी आमच्या सेनापतींना व त्यांच्या

जिकून कैद केले हे आम्हांला या पूर्वीच आमच्या हेरांकरवी कळले. स्वतःच्या शक्तीने या महाराजांनी ह्या प्रदेश जिकून या प्रदेशाचे महाराज होण्यास हे योग्य आहेत हे सिद्ध केले आहे. ही गोष्ट मी आपल्या-तर्फे सांगत नसून आमच्या महाराजांच्या वतीने सांगित आहे. परंतु मी आलो तो तुम्हां दोघांना भेटण्यासाठी.....एकांतात भेटायचे बोलायचे आहे मला.”

जीवदत्त, समरबाहूला आणि स्वर्णा-चारीला म्हणाला—“वीरपूरच्या महामंत्र्यांनी म्हटले ते तुम्ही ऐकलेत ना? आतां या जोंगरी किल्ल्याच्या संभोवतालच्या प्रदेशा-वर कसा राज्यकारभार चालू ठेवायचा याविषयी विचार करा. आतां वीरपूरच्या सेनापतीला व त्याच्या बरोबरच्या सैनिकांना पुन्हा करण्यास भाड्या मत्ते तुम्हांला हरकत असण्याचे कारण नाही.”

समरबाहूने एकदा स्वर्णाचारीकडे पाहिले आणि होकारार्थी माग हलविली. स्वर्णा-चारी वीरपूरच्या मंत्र्याला म्हणाला—“महामंत्री! आपले महाराज आमच्यावर पुन्हा स्वारी करणार नाहीत याची हमी कोण देणार?”

“तसा त-हेची स्वारी या पुढे कधी होणार नाही अशी हमी देण्यास मला

आमच्या महाराजांनी मुद्दाम सांगून पाठविले आहे. आमचे महाराज एकदा विलेका शब्द कधी घेईत नाहीत अशी त्यांची प्रसिद्धी आहे.” वीरपूरचा मंत्री म्हणाला.

ते उत्तर ऐकून समरबाहूच्या मनाचे समाधान झाले. त्याची आत्मा होतांच समरबाहूच्या अनुयायांनी वीरपूरच्या सेना-पतीला आणि सैनिकांना बघीमुक्ता केले. ते स्वतंत्र सार्याबद्दल आनंद दर्शवीत आपल्या मंत्र्याकडे आले आणि त्यांनी त्यांना नमस्कार केला. त्यांच्या पैकी काही जणांनी समरबाहू आणि स्वर्णा-चारी दोघांजवळ कृतज्ञता व्यक्त केली. इतका सहजी तो राजा आला याबद्दल

समरबाहुला इतक आनंद झाला होता की ती त्या आनंदाच्या भरत बोरपूरच्या सैनिकांना म्हणाला—“बाज तुम्ही सर्व माझे पाहुणे स्वागत आहे. जसा जगाजगाव तुम्ही आपल्या राजधानीत पाहिले तर जा.”

स्वामंतर समरबाहुले अनुयायी, अस्वल जातीचे लोक आणि बोरपूरचे सैनिक परस्परांशी गप्पा बोव्ही करीत झाडाझाडी परस्पर निवल्याच्या जात्याने बसले किंवा हिंडू किंवा कागले. बोरपूरच्या संस्थाने त्या सर्व गोष्टीत विशेष उत्साह दर्शविले नाही. तो लडगवर्मा आणि जीवदत्त सोमवंशोवर बोवा दूर येला आणि म्हणाला—“ही तुमच्याविषयी असल्या इतरांकरवी जे ऐकले त्यानेसा पुढे जात मला एका यशस्कडून काळ रात्री कळले.

“यश? कोण यश हो?” असे म्हणत जीवदत्त आश्चर्यचकित होऊन लडगवर्माला म्हणाला—“हा यश पचावडीला म्हणजे पचपूरच्या राजकुन्याला पळवून नेणारा यश तर नसेल ना?”

विचारात पडल्यासारखा दिसला. बोरपूरचा मंत्री खांच्या मनातली संका दूर करण्याचा काही एक प्रयत्न न करता जागल्याच नावात बुले चालत होता. तो समोरच्या एका उद्यानाचा उंचवट्यावर उभा राहून घालच्या बाजूला असलेल्या नदीकडे बोट घालवीत म्हणाला—“नदीत ती नाच दिसत आहे ना, तिच्याकडे जरा लक्षपूर्वक पहा.”

त्यांनी दोघांनी त्याप्रमाणे तिकडे उत्सुकतेने पाहिले. ती नाच त्यांनी पचपूरला ऐकल्याप्रमाणे आणि बरपूरला पाहिल्याप्रमाणे इगडाच्या रमासारखी होती. जीवदत्तने जलंत उत्साहाने आपल्या हातातली कुबडी जर उचलून घेतली आणि तशी तीराकडे निघतांना म्हणाला—“इतक्या दिवसांनंतर ती हुश्ट यश आजच्याही समोरासमोर दोन हात करायला तयार होऊन आला आहेवा दिसते! ज्ञान, चांगली संगी मिळाली, म्हणायलाही!” (चालू)

व्यावरोवर वाहणारा

विश्वाविधाने आपला हट्ट सोडला नाही.

ती पुन्हा झाडांजळ येऊ, ब्रेत बांढावर काढून घेतले आणि मेहुमीप्रमाणे मीन होऊन स्वस्थानाच्या विषेने चालू लागला. तेन्ही प्रेयात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! तू तर एक एकांग शिलेदार दिसतो आहेस! इतरांच्या मदतीशिवाय जवळच बघा कामाची जबाबदारी तू शिरावर घेतली आहेस. लोकांनीलक्ष्यासारखे शत्रू वैईस तशी पाठ वेताळ. तुला त्याची मोष्ट लागते, लक्ष देऊन ऐक!” असे सांगून वेताळ मोष्ट सांगू लागला.

यश पूर्वी विजयपुर येथे सोमनाथ नावाचा एक नीकानवन शास्त्रज्ञ प्रवीण जमा व्यापारी रहात असे. तो परदेशाची व्यापार करून कोटखाचीस जाला, त्याचा नीलवत नावाचा कुलग एक मुलगा

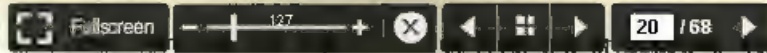
वेताळाच्या मोष्टी

बयात आल्यावर सोमनाथने आपल्या गलब-
तात खूप माल भरला आणि समुद्रात
प्रवाशाला निवाला. राठोत एकाएकी फार
मोठे तुफान आले आणि त्याची सर्व गलबते
बुडून गेली. लढावची रूपधर्या मालासह
सोमनाथाला जलसमाधी मिळाली.

दोन वर्षे लोटली तरी सोमनाथ परतला
नाही. त्याच्या बायकोने त्या पुत्राने जे
अंथरूण भरले त्यातच तिने कायमचे
डोळे मिटले. सोमनाथच्या यिवांनी सोटे
हिशेक बालवून सोमनाथची इस्टेट मिळकत
केली. नीलदत्ताला आनंदात मजा करीत
आयुष्य कसे घालविणे एवढेच माहीत होते.
म्हणून त्याने बापाच्या इस्टेटाची विल्हेवाट

जेवटी त्याला देशीवडीला लागवे लागले.
परंतु सोमनाथचा एक बालमित्र नव-
कुबेर बाने त्याला थोडा हातभार दिला व
त्याला आपल्याच घरी ठेवून घेतले.

नवकुबेर हा त्या देशाच्या राजाचा एक
मित्र होता. एकदा तो नीलदत्ताला आपल्या-
बरोबर राजवाड्यात घेऊन गेला असता
राजकन्या सावळबतीने त्याला पाहिले.
त्याच्या रूपावर ती भाळली व त्याच्या
सारक्याशी बापले लग्न झाले तर आपला
जन्म तार्यक होईल असे तिला वाटले. तो
एका काळी फार श्रीमंत होता व काही
कारणाने आपले सर्वस्व घालवून वसला
असल्याचे आणि आता नवकुबेराने त्याला
स्वतःच्या मुलासारखे आपल्या जवळ ठेवून
घेतल्याचे ऐकल्यावर तिने त्याच्याशीच लग्न
करण्याचे मनाशी ठरवून घेतले.

नीलदत्ताला तरी स्वतःच्या स्थितीचा
फटाळाच आला होता. नवकुबेराच्या घरी
तो किसी दिवस जरी राहाला तरी त्याच्या
स्थितीत काही सुधार होण्याची शक्यता
नाही हे त्याला चांगले माहीत होते.
स्वतंत्रपणे काही उद्योगधंद्या करण्यास मार्गच
नव्हता. आपली कोणाच्या आश्रयास राहून
आयुष्य घालविण्यास ही त्याला तसा
कोणी मित्र किंवा द्वितीय दिसेना. म्हणून

जांशोबा

घोडेसे धन आणि काही दागदागिने घेऊन
कोणाला काही कळविण्याशिवाय पळून
गेला. ते दागिने विकून जे पैसे जमतील
ते घेऊन उद्योग धंदा करण्याचा त्याचा
विचार होता.

परंतु त्याच्या दुर्दैवाने त्याला राजधानी-
तल्या शिपायांनी नेमके घेरले. तो कोण
आणि त्याच्या जवळच्या माठोड्यात सापड-
लेल्या बस्तू त्याच्या जवळ कशा आल्या
आणि मध्यरात उलटत्यावर त्या घेऊन
तो कोठे व कशासाठी निघाला होता वगैरे
गोष्टी नीलदत्त काहीच सांगू शकला नाही,
तेव्हा संशयावरून त्याला बोर समजून
शिपायांनी कंब केले आणि दुसऱ्या दिवशी
त्याला राजासमोर उभे केले.

माठोड्यातले सर्व दागिने नवकुबेराने
आहेत हे बाहेर पडले. नीलदत्त हा नव-
कुबेराच्या माथ्याला होता ही गोष्टदेखीन
राजाला माहीत होती. बसा दिवसास-
चाळी चोराला चांगली शिक्षा करण्याचा
विचार राजाच्या मनात आला. परंतु नव-
कुबेराने अघ्यस्थी करून राजाकडून हद्द-
पारीची शिक्षा करवून सोडविले.

नवकुबेराने, नीलदत्त त्याच्या घरातून
जे काही चोरून घेऊन गेला होता ते सर्व
त्याला देऊन टाकले आणि म्हणाला-

“मुला! तू कोठेही रहा, परंतु सुसा-
समाधानाने रहा.”

राजकन्येला नीलदत्तने चोरी केल्याची
गोष्ट कळली. त्याबद्दल ती रामावली नाही.
उलट त्याला हद्दपारीची शिक्षा मिळावी
याबद्दल तिचा वाईट वाटले.

नीलदत्त विजयपुराहून निघाला तो
अश्वंतीपूरला आला आणि तेथे काही दिवस
बैनीत राहला. त्याच्याजवळ होते नव्हते
ते सर्व पैसे खर्च होऊन गेले. त्यानंतर
तो चोरीचा धंदा करू लागला आणि
त्यात त्याने चांगलेच प्राविण्य संपादन
केले आणि अदुल चोर म्हणून प्रसिद्धीस
आला.

चौरकलेत प्राविण्य संपादन केल्यावर विजयपुर नगरात तो एके दिवशी झरावर जे पाहरेकरी होते त्यांच्या कोठ्यास घुळ फेकून राजधानीत शिरला. त्यानंतर त्याने एकामागून एक धनेक चोऱ्या खसखसीपणे केल्या. असाच काही काळ लोटला. त्याला राजकन्येला भेटावेसे वाटले. म्हणून तो एके दिवशी रात्री चोरसारखा राजवाड्यात शिरला. राजकन्येच्या शोषार्थ तो एकामागून एक खोलीत जात असता त्याला पाहरेकन्यांती घरले.

दुसऱ्या दिवशी राजाने चवकशी करून नीलदत्तने हद्दपारीची शिक्षा झाली असूनही त्याबिबद्ध पुन्हा विजयपुरीत प्रवेश केल्या-

वद्दल जाणे वारत करवतात. राजवाड्यात प्रवेश केल्याबद्दल जन्मठेप कारागृहाची शिक्षा होठावली. नीलदत्तने राजधानीत शिरून चोरीचा धंदा चालू केल्याची गोष्ट राजाला माहीत नव्हती. ते माहीत असते तर राजाने त्याला फांसीची शिक्षा केली असती.

लावण्यवतीने नीलदत्तला शिक्षा झाल्याचे ऐकले. ती गुप्तपणे त्याला जाऊन भेटली. म्हणाली-“मी तुला काही तरी करून सोडविते. देशाबाहेर जातास का?”

नीलदत्त म्हणाला-“राजकुमारी! कोठे तरी राहून आपले आयुष्य चालविणे शक्य नाही. मला कोणतेही काम येत नाही. मला तुलावासरच जास्त सुखाचा वाटतो.”

राजकन्येने तुलंग्याच्या अधिकाऱ्याच्या मुठी भरल्या आणि नियमितपणे येऊन नीलदत्तला भेटू लागली आणि त्याच्यासाठी सर्व सुसंयोजींनी तिनं यत्नसभा करून दिली. दीर्घांचे परस्परान्वर प्रेम वाढतच गेले.

एक वर्ष लोटले.

अवंतीपूरच्या रामसिंह राजाची पट्टराणी दिवंगत झाली. त्याने लावण्यवतीच्या रूप-लावण्याबिषयी ऐकले होते. म्हणून त्याने तिच्याशी लग्न करून तिला आपली पट्टराणी करून ध्यापणे ठरविले. त्याचा

भेटला न म्हणाला-“अवंतीपूरच्या महाराजांच्या मनात आपल्या राजकन्येशी विवाह करावा असे आहे. आपण नकार दिलात तर आपल्या राज्यावर स्वारी करण्याचे आमच्या महाराजांनी ठरविले आहे.”

अवंतीपूरचा राजा शूर व पराक्रमी होता. त्याच्याची वृद्ध करून जय मिळविणे विजयपुरीच्या राजाला अशक्यच होते. म्हणून त्याने राजकन्या लावण्यवती आणि अवंतीपूरचा राजा रामसिंह यांचा विवाह करून देशास होकार दिला.

ती बातमी ऐकून लावण्यवतीला तिच्या डोक्यावर भाकासातून एकाएकी वीज पडल्यासारखे झाले. रामसिंहासारख्या शेरड्याशी लग्न करून घेण्यापेक्षा मरण आलेले पत्करले असे तिला वाटू लागले. त्या दिवशी रात्री ती नीलदत्तला तुलंग्यातच भेटली आणि घडलेली गोष्ट सांगून म्हणाली-“चल आपण दूर कोठे तरी पळून जाऊन सुखाने संसार करू या. तुला काही हरकत आहे का?”

नीलदत्त त्या गोष्टीस कवळू झाला. त्या दिवशी रात्रीच दोघं विजयपुरी सोडून पळून गेली.

वेताळ पेचवर शोष्ट सांगून म्हणाला-“राजा! लावण्यवती अविचाराचे नीलदत्त-

चांदोबा

बरोबर पळून जाऊन आपला देश आराम व चैन मुख घालवून दूर कोठे तरी रहायला कमी काय तयार झाली? त्याला काही काम येत नाही, एक निकाम्या आहे, हे माहीत असून ती त्याच्या बरोबर कमी काय पळून गेली? पळून जाण्याऐवजी तुलंग्या जास्त सुखाचा आहे असे मानणारा नीलदत्त तरी पळून जायला कसा काय तयार झाला? तिच्या हौशी तो कसा काय पुऱ्या करावला तयार झाला? दीर्घ प्रेमाने ओंढले झाले होते असेच म्हणावयाचे काय? या सर्व शंकांचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंभर

राकले होऊन पुण्याच पायांवर लोळू लागलील."

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला—"नील-वसाने त्याला काही धुक करतो येत नाही असे सांगितले होते तरी राजकन्येने ती हुशार असल्यामुळे त्या गोष्टीवर विश्वास करण्याचे कारण नव्हते. तो निकाम्या असता तर त्याला हुशारीची शिक्षा झाली असती पुन्हा हिमंत करून तो विजयपुरीत आला असता का? आला असता तरी राजवाड्यात नक्कीच शिरला नसता, तो अट्टल चोर होता तर सगळ खजिना लुटण्याचा त्याने प्रयत्न केला असता, राजवाड्यात अंतपुरात शिरला नसता. नीलवसाने त्याला तुलंगवासच जास्त सुखाचा आहे असे म्हणाला होता ते तिला गुप्तपणे अंदाजून सोयीचे होईल याच हेतूने होते हे तिने सहजी ओळखले होते. त्याच्यावर तिचे अप्रतिम प्रेम होते तेव्हा एका येरदंथाची लग्न करून आयुष्याचे मातेरे करून घेण्या-पेक्षा एका तरुण व सुंदर माणसाशी लग्न

राजवाड्यातल्या जीवितापेक्षा चांगले असते की आई हे देखील तिला माहीत नसल्या-मुळे तिला त्या सामान्य जीवनाचे भय वाटत नव्हते. नीलवसाने राजकन्येच्या सामिच्याचा लाभ होईल असा विचार करून त्याने तुलंगवासच त्याला पसंत असल्याचे सांगितले होते, अग तिच्याबरोबर कोठेही जाण्यात त्याला हरकत असल्याचे कारणच काढ? तो तिचे रक्षण करे करील व त्याच्याबरोबर तिचा संसार सुखाचा होईल की नाही हा प्रश्नच तिच्यासमोर नव्हता. कारण तो अट्टल चोर होता. तो मनात येईल ते करून बालवील, ही तिला खात्री होती. तो धंदा या देशात नाही तर इतर कोणत्याही देशात जसम वट्टेने तो करू शकेल. हे तिला माहीत होते."

अशा तऱ्हेने राजाचे मीनमग होताच वेताळ येतासह अदृश्य झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

सातवा व गरीब

एका गावी एक सावकार रहात असे. तो आज्ञाचे घरच लोकांना कर्ज देई. त्याने त्या धंद्यात बसामधी रुपये बिडबिडे होते. परंतु त्याचा निवृत्तपणा मात्र सुटला नव्हती. तो अर्ध पोटी रात्री आणि दररोज तिजोरीत बसून बाळगून एकदां खबडय उघडून पाही की किती वाडले.

एके दिवशी त्याच्याकडे एक गरीब मनुष्य आला. त्याने याचे काही कर्जाक रक्कम वेतली होती ती परत करीत म्हणाला—"मासक! आपणांना परत करावयाच्या रकमेतून मी थोडी जास्तच रक्कम देत आहे. फक्त एकादा तुमच्या तिजोरीत किती पैसे आहेत बोलण्यांनी पाहू शक का?"

"काय हरकत आहे पहावया? पाहिले म्हणून काय बरे! थोडे जास्तच पैसे देतो आहे, कसाला सोडा?" असा विचार करून सावकाराने तिजोरीतले घन त्याचा बाबदापणे कडुव केले.

त्या गरिबाने सावकाराच्या तिजोरीतले घन डोळे प्रकट पाहिले व म्हणाला—"होय हो! मी आतां तुमच्यासारखाच सावकार झालो म्हणावयाचा!"

"ते कसं काय?" सावकाराने विचारले.

"तुम्ही तरी ते घन बोलण्यांनी पाहण्याव्यतिरिक्त काय करता? मी सुद्धा ते पाहिले. खाणेपिणे, कापडवस्त्रा वगैरे बाबरीत मीच तुमच्याहून अशा!" असे म्हणत तो गरीब मनुष्य तैथून निघून गेला.

मेणवत्तीवर आरोप

उग्रगुप्त महाराजांची राजधानी मिलनवड हे एक अत्यंत सुंदर नगर होते. उंच व सुंदर इमारती आणि पाडे, स्वच्छ व मोठे रस्ते, मनोहर सरोवरे आणि उच्चाने त्या नगराची शोभा वाढवीत होती. प्रजा सुखी व संपन्न होती. उग्रगुप्ताने शेजारच्या राज्यांशी सख्य ठेवले असल्याने युद्ध लढायांचा प्रस्न उद्भवत नव्हता. पाऊस पाणी चांगले होते म्हणून पिके चांगली येत. म्हणून दुष्काळाची भीतीवाधा कधी उद्भवली नाही.

मिलनगडला त्या दिवशी दिवाळी होती. रात्री गांवभर सर्वत्र धरात, उधामात, रस्त्यात जिकडे पहावे तिकडे दिव्यांचा क्षगक्षगाढ होता. तोरणे व फताकांनी सर्व राजधानी सजलेली होती.

राजवाड्यातल्या प्रत्येक गवाक्षविडकीत, दारात, बॅलरीत दिव्यांच्या रांगा खुलून

दिसत होत्या. आकाशात नक्षत्रे चमकतात असे दिवे राजवाड्याची शोभा वाढवीत होते. रंग महाराजात मोठमोठे गमई व वाद्यवादक जमले होते व गायनाची मैफिल चालू होती. स्वतः राजाला गायनाची फार आवड होती. त्याला इंदुबाल सहित अनेक कला अवगत होत्या. रंगमहालात सर्व दरबारी आणि प्रमुख नागरिक जमले होते.

एकाएकी एक मोठी किकाळी ऐकू आली. तीच आवाज पुन्हा एकदा ऐकू येताच नोकरीचाकरांपासून तर स्वतः महाराज उग्रगुप्तापर्यंत सर्व लोक आकाशाच्या दिशेने धावले. ती किकाळी कोणाची होती हे कळल्यावर तर भीतीने सर्वांच्या अंगाला वाहारेण आले. उग्रगुप्ताचा एकुलता एक मुलगा राजकुमार नारायण रहात असे त्या महालातून तो

एका कोपऱ्यात डाव्या हाताने उजव्या हात घेऊन 'ओह ओह' करून रडत होता. त्याचे वय सात वर्षांचे असेल. मोठे मुलगा होता, सर्वांचा जीव खी प्राण. त्याची आई शेजारी किकर्तव्य चिमूड स्थितीत उभी होती. तिचा चेहरा पांढरा फट्ट पडला होता.

उग्रगुप्ताने दाईला विचारले-“काय झाले तरी काय?”

परंतु राणीने चढविशी मुलाचा कडेवर उचलून घेतले व त्याला शांत करण्याचा प्रयत्न करू लागली.

दाई गावच्या आवाजात म्हणाली-“मुवराजांनी बोट भाजून घेतलं!”

“तू काय करीत होतीस? मुलावर लक्ष नको होत का ठेवायला?” राजाने दरडावून विचारले.

“होय सरकार! मी त्यांच्या बरोबरच होते. ते खिडकीपुढ गावातल्या दिवाळीचे दिवे पहात होते. मी पायीमाये उभी होते. तेवढ्यात ते मला म्हणाले-‘दाई, पहा कसं नक्षत्रासारखं नकाकते याहे की नाही व!’ आणि त्यांनी सगळ बत्तीवरच बोट भरले. मेणवत्ती खिडकीतच तर लावली होती. मी त्यांचा हात मागे ओढण्याच्या आत बोट भाजले. मुवराज आवत या

जांदोवा

कोपऱ्यात जाऊन उभे राहले आणि तेव्हापासून घरभर कांपत जाहेत. मी झालं ते सांगितलं. क्षमा करावी महाराज!” दाई म्हणाली.

वैद्याने येऊन माजलेल्या बोटाला बोंबध लावले. राणी त्याला उचलून खिडकीजवळ जाऊन उभी राहली आणि त्याला तूर दूरचे दिवे आणि आकाश कंदील दाखवून त्याने सर्व विसरावे म्हणून प्रयत्न करू लागली. त्याच्या बोंदाच्या कड्या थोड्या धांबल्या, परंतु तो भाजल्याची पोष्ट विसरला नाही.

“पहिल्याने त्या खिडकीतल्या त्या भिंकार मेणवत्त्या काढा पाहू! नाही तर मी

खिडकीजवळ नाही आणार!" युवराज म्हणाले.

"आतां तुझे बोट माजणार नाही बाळा! आता तू आपले बोट त्या ज्योतीला लावणारच नाही मुळी!" राणी त्याची संमजूत घालीत म्हणाली

"नाही आई! मी यापुढे मेणवस्तीकडे वळूनसुद्धा पाहणार नाही खरे मेणवस्तीचा काढून फेकून द्या. राजवाड्यात एकदेखील मेणवस्ती दिसता कामा नये!" युवराज हट्ट करीत म्हणाले

"बाळ! मेणवस्ती नसल्या तर दिव्यांचा लज्जत कसा राहील? दिवे बसले तर काळोख नाही का होणार? अन् तू

मुलाखत म्हणाला

"मुला ने काही कळत नाही माझ्या-जवळ मेणवस्ती येता कामा नये! ती माझ्या घुंटीस पडता कामा नये!" असे म्हणत युवराज नारायण समोर दिसेल ते उचलून फेकू लागला आणि त्या आदळ आपटीत कित्येक वस्तू फुटल्या

प्रधानमंत्री उग्रगुप्ताजवळ जाऊन म्हणाले-"एकाएकी झालेल्या या अपघाताने युवराज धाबरेले आहेत त्यांना मेणवस्तीची दहशत बसलेली दिसते आहे आतांय मेणवस्तीची ही भीती त्यांच्या मनातून काढून टाकली नाही तर शाचा बुष्पनिवास आयुष्मन्न भोगाना लागेल. तेव्हा जळत्या मेणवस्तीची त्यांच्या मनात जी भीती उत्पन्न झाली आहे ती काढून टाकविली पाहिजे ते जसे साखळ, काही तरी विचार करून यत्नाचा!"

उग्रगुप्तने बराच विचार करून पाहिला, परंतु काय करावे, त्याला सुचले नाही

आपणांस इद्रजाल विद्या माहित आहे तिचा नाही का काही तरी उपयोग होणार, महाराज?" रामभोजन नाचाच्या एका दरवायाने सूचना केली.

'बांगली युक्ती सुचविलीत? जाडू करून पाडू या तर!" उग्रगुप्त महाराज म्हणाले

मुलाजवळ जाऊन म्हणाला-"तू म्हणालास ते अगदी बरोबर आहे वध! राजवाड्यातल्या सर्व मेणवस्तीचा बाहेर काढल्या पाहिजेत फक्त राजवाड्यातूनच का? आपल्या सर्व राज्याबाहेर त्यांना काढले पाहिजे त्या फार दृष्ट आहेत, त्यांनी आमच्या बाळाचे बोट भाजले. काय बरोबर आहे की नाही, प्रधान?" असे डोळे मिचकावून उग्रगुप्त म्हणाला

"होय महाराज! आपल्या राज्यात एक मेणवस्तीबेखील राहता कामा नये फार वाईट आहेत त्या." राजाची सूचना कळताच ब्रध्माने या शब्दात घुणोरा दिला

ते संभाषण ऐकल्यावर राजकुमाराना रामा बोडा उतरल्यासरखा झाला, मनाचे समाधान झाले

राजा मुलाच्या भांडीवर धेऊन म्हणाला-"हे पडू, बाळा! मी राजा आहे ना राजाने कोणत्यादेखील त्याच्या अपराधाची सर्व चककशी कैलाशशिवाय शिक्षा करता कामा नये म्हणून मेणवस्तीवरच्या आरोपाची चककशी झाली पाहिजे त्यांच्यात काही चांगले गुण आहेत का हेदेखील पाहू या. त्यांनी तुम्ही थोडी फार करमणूक केली तर त्यांच्यावर थोडी कृपे करता येईल, बरोबर आहे की नाही?"

परंतु युवराजाने काहीच उत्तर दिले नाही. गप्प बसून राहला.

राजाने आपल्या खजिन्यातून एक वाड-जूड मेणवस्ती आणविली. तिच्या दुसऱ्या टोकातल्या दातून नात बाहेर काढविली, आतां दोन्ही टोकांला पेंदविभ्यालायक मेणवस्ती तयार झाली त्यानंतर राजाने सारख्या उंचीचे दोन काजेचे ग्लास आणविले आणि मेणवस्तीच्या मध्य भागात एक सुई आस्पाव खुपसून त्या सुईची दोन्ही टोके काचेच्या ग्लासवर ठेवून मेणवस्ती आडवी दोन्ही ग्लासांच्या मध्ये राहील असे केले तंतर त्याने बसलेल्या मुलांच्या पुढ्याच्या दोन आकृत्या कापून मेणवस्ती-

च्या दोन्ही बाजूला बसू शकतील अशा तऱ्हेने छान रंगवून त्या दोन टांच्यांनी खोचून मेणबत्तीची दोन्ही टोके विसणार नाहीत अशा तऱ्हेने मेणबत्तीत दोन्ही टोकांना खुपसून बसविल्या. परंतु मेणबत्तीच्या दोन्ही बाजूला घाती पेटविल्या तरी त्या बाहुल्या जळणार नाहीत इतक्या अंतरावर त्या काळजीपूर्वक धसवाळ्या लागल्या, नंतर त्याने दोन्ही बाजूच्या घाती पेटविल्या आणि मुक्ताला म्हणाला: "आता गमत पहा बरं का! सांग, तुला गमत वाटते की नाही!"

अद्भुत! झोळावर विश्वास होणार नाही, अशा त्या बाहुल्या 'सी-सॉ' झारल्या पाळीपाळीने खालीवर होऊ लागल्या. मेणबत्तीच्या दोन्ही टोकांना घाती जळू लागल्यावर मेण जितळून एकेक धेंक दोन्ही टोकांसा खाली गळू लागले ते दृश्य सरोखरच पाहण्यासारखे अद्भुत अविश्वसनीय जादू कल्यासारखे वाटत होते, बाहुल्या आपोआप खालीवर होत होत्या.

ओरडू लागले—“गमत, जादू.” जवळ येऊन त्या मेणबत्तीला हळूच हात लावून पुन्हा टाळ्या बाजूबू लागले

“बरं सग सांग, काय कलं या आता ? फंकून देऊ या का सर्व मेणबत्त्या ?” राजानं विचारलं.

‘तस नव्हे हो बाबां’ सर्व वस्तूच काही जांगलं काही वाईट असतं, नाही न्ह? आता या पुढे मी मेणबत्तीच्या ज्वालीला बोट नाही लावणार. हळूच माग घरीन.” युवराज म्हणाले

“बरं तर मी मेणबत्तीवरच्या आरोपा-विषयी आपला न्याय निवाडा संमतो त्यांना निर्दोषी जाहीर करण्यात येत आहे. नां पुढं त्यांना सर्व घरात जळत राहून काळोखाला पळवून लावण्याचे काम करायला पूर्ण परवानगी आहे”

तो निवाडा ऐकून सर्वांबरोबर युवराज नारायणानं सुद्धा टाळ्या बाजूबून आपला कुबोरा दिला

भुकेचें औषध

एकदा एका देशात दुष्काळ पडला राजानं आपल्या मंत्र्यांना, दरबान्यांना आणि प्रमुख नागरिकांना बोलावून एक सभा केली व म्हणाला—‘आपल्या देशात दुष्काळाने तोंडच नृत्य सुरू केले आहे दररोज कित्येक लोक मरत आहेत. भूकच लागू नये असे काहीतरी औषध देवांकडून तयार करविले पाहिजे”

आतां कोणता प्रसंग कोणावर कसा यती कोणास ठाऊक असा विचार करून सर्व लोक घरस्पर्शकडे पाहू लागलं

घरोघर मंत्री सुबुद्धी एकटे म्हणाले—“युवराज ! आपल्या देशात दुष्काळ पडतोच, खरे पाहतां आपल्या देशात पाऊसच कमी. थोडा पाऊस जरी वेळेवर पडला तर देशात कमी दुष्काळ पडाव याचाने नाही विवाय जेव्हा पाऊस पडतो तेव्हा लहान मोठ्या ओहोळीबरोबर जमि-

नीतला सुपीक भाग तेंकडा वाहत जातो म्हणून जमिनीचे जागोजागी रक्षण ध्यावे यासाठी बांध बांधविले पाहिजेत. दुष्काळाची हुकालपट्टी, कायमची करावयाची. शाण्यास पाटाच्या किंवा कालव्याच्या पाण्याची कायम व्यवस्था करावी लागेल, म्हणजे जनसत्त्यानं देश सम्यक्प्रामल होऊन कोठारं भरून जातील, औषधानं का भूक भागणार आहे.”

“कां भागणार नाही मी पाहतो.” जसे म्हणत राजा मंत्र्यावरच आग पाखडू लागला. राजाने मंत्र्याला तसे उत्तर देऊन गप्प केलं. नंतर इतर लोक राजाला म्हणाले ‘आपण म्हणालात ती गोष्ट सरोखरच अत्यद्भुत आहे.”

सर्व जेव्हा किकर्तव्यविमूढ होऊन परस्परकडे पाहू लागले. त्यांच्यापैकी एकजण म्हणाला—“महाराजांनी क्षमा करावी, भूक

श्री न. ना दानले

लगाव नये यासाठी औषध कोणत्याही वैद्यकीय यथात नाही।”

‘म्हणजे तुम्हाला ते तयार करणे शक्य नाही, हेच ना? मंत्री, या सर्व जकली घेद्यान वरून तुम्हाला टाकत.’ राजा संतापून आरुन म्हणाला

एक वृद्ध मनुष्य पुढे येऊन म्हणाला— “या सर्व वैद्यांना सोडा एका जाठवड्याच्या आत मी आपण म्हटल्याप्रमाणे औषध तयार करून आणतो।”

“वैद्य म्हणावे तर अशा माणसाला!” असे म्हणत राजाने सर्व वैद्यांना सोडायला सांगितले

त्यानंतर काही दिवसांनी तो वृद्ध मनुष्य महाराजांना येऊन भेटला आणि ताबडपळा

म्हणाला “प्रत्येक माणसाला एक गुजघर त्यातले औषध आपला दिले तर त्याला जामुष्यभरात कधी भूक लागणेच शक्य नाही।”

राजाने ते औषध घेतले आणि त्या वृद्ध माणसाचा सत्कार करून ते औषध आपल्या नागरिकांना वाटले राजासमोर कोणी ते औषध घेतले नाही म्हणून त्यांना नेहमी सारखीच सूक लागत राहली, तरी माघात ही बातमी पसरली की कोणाला भूक लागत नाहीशी झाली आहे

वृद्ध मंत्री राजाचमक बळक म्हणाला— “महाराज! नागरिकांनी आणि प्रजेने काम करायचे सोडले आहे त्यांना आता

मृत्यु काय आणि तयारीत गुण झाले आहेत कोण लहान कोण थोर याचा विचार कोणाच्याही मनात राहला नाही.”

“सर्वात मोठा असा भुकेचा प्रश्न सुटला म्हणवयाचा!” राजा म्हणाला

आपली दोन दिवसांनी मंत्री राजाला येऊन भेटला व म्हणाला—“सर्वांनी आपले पिडितात धंदे सोडले आहेत कोष्टी कापड विणीत नाहीत. न्हान्यांनी दाढी हजामत करण्याचे काम सोडले आहे म्हणून नागरिक दाढी मिशा वाढवून रातटी जनावरांसारखे हिरत आहेत. एकही गरजेची वस्तू मिळत नाहीवी झाली आहे. अन्न बान्धन नव्हेतर सर्वच वस्तू अवृष्य झाल्या आहेत.

सोने ओतल्यावरच एखादी वस्तू दुष्टीस पडते.”

राजा ते ऐकून काही एक बोलला नाही गप्प बसून राहला.

आणखी एक दिवशी मंत्री राजाला भेटून म्हणाला—“प्रजेने बड पुकारले आहे आणि सर्वच अराजकता पसरत आहे!”

राजाला राग आला, “प्रजा इतकी कुतूहल का झाली आहे? सैन्य तयार ठेवामला सेनापतींना निरोप पाठवा!” राजा म्हणाला,

“बातां आपल्याजवळ सैन्य कोठे आहे, महाराज? कित्येक सैनिक नोकरांनी सोडून निघून गेले आहेत!” मंत्री म्हणाला

इतक्यात सेनापती धावत्या धुब्यास्वागत येऊन म्हणाला—“महाराज! आपल्या सत्

चंद्रप्रबंद सैन्य घेऊन आपल्या राजधानीवर घालून जाणा आहे व त्याने राजधानीला वेढा घाला आहे.”

“वरमग अशा काय करायचे?” राजाने विचारले

‘शत्रूला शरण जाण्या व्यतिरिक्त दुसरा काही उपाय दिसत नाही, महाराज!’ सेनापती म्हणाला

तो असे सांगत असतांच शत्रूचे सैनिक आले. त्यांचा माथक राजाजवळ येऊन म्हणाला—“आपले राज्य आम्ही स्वाधीन करून घेतले आहे. तुम्ही व्यर्थ विरोध करून आपला जीव बोक्यात घालण्याचा प्रयत्न करू नका.”

“आतां विरोध कोठून करणार मी? ह्या भुकेच्या औषधाने माझं डोके त्राळ्यावर आले आहे. मी तुमचा बंदी व्हायला तयार आहे.” राजा म्हणाला

इतक्यात पोलाबी कांब फिरवीत तो बूड बंद येऊन म्हणाला—“भुकेचे औषध हे सर्व

होत ते कोणी ऐकल का?”

“तेव मी आतां भोगतो आहे!” राजा म्हणाला

‘आतां तरी आपणं कोडे पांगळे ठपडले, हे आपले नधीवध मानलं पाहिजे.’ असे म्हणत वैद्याने आपला वैद्य टाकून दिला आणि आपल्या सव्या वेष्टात प्रगट होऊन नंत्री म्हणाला—“महाराजांनी क्षमा करावी! पैसे झाडाला लावत नाहीत. औषधानं भूक मरत नाही. आपल्या हातून काही योजनाप्रमाणे काम व्हावे या हेतूने सर्व नाटक रचले होते. शत्रूसैनिक म्हणून आले ते आपल्या सैन्यातले लोकच होते आपल्याला बंदी कोण करणार? देशाचे धन सत्कार्यासाठी प्रजेच्या हितासाठी खर्च व्हावे यासाठी योजना करू या, म्हणजे देश शांतस्थायी होऊन सर्वत्र सुख व खांदी नांदू लागेल!”

तीन पैशांचे पुण्य

एका गावी सुब्बुशेट नावाचा एक व्यापारी रहात असे. त्याला पैसा म्हणजे जीव की प्राण वाटे. त्याच्या बायकोला नवऱ्याच्या चिक्कूपणाचा तिटकारा होता परंतु नवऱ्याचा स्वभाव ओळखून ती शक्यतो-वर संभाळूनच खर्च करी तरी तिला कधी धार्मिक कार्य करण्याचे असल म्हणजे ती हुट्ट करून आवश्यक तेवढा खर्च करी

उपभोग्याच्या पुष्कळ पैसा असूनही सुब्बुशेटला मूळबाळ नव्हते ती त्याच्या आयुष्यात फार मोठी उणीव होती गीनालीने कित्येक देवीदेवतांचे नवस केले आणि त्यांना सांकडे घातले. तिने पुष्कळ दानधर्म करण्याचे कबूल केले. परंतु तिला यश मिळाले नाही शंबटी अगदी कंटाळा आल्यावर तिने नवऱ्याला एका वर्षात व्यापारात जो कायदा होईल त्यातल्या

स्वयाला एक पैसा याप्रमाणे देवायर्षाला देईत बसा देवाजवळ नवस केला.

सुदैवाने नवसाला वेन पावला व तिला धिबस राहलं आणि एक भुव मूल्या झाला तिने मुल्या झाल्यावर मागितलेल्या नवसाची गोष्ट नवऱ्याला सांगितली सुब्बुशेट दबकून तिला म्हणाला—“तुझं डोकं तर फिरलं नाही? मिळकतीतला स्वयाला एक पैसा म्हणजे काही नाही तरी दोनतीन हजार रुपये तरी नक्कीच होतील! पुढां असल्या गोष्टी करीत जाऊ नकोस!”

मीमाक्षी कंबरवर हात ठेवून म्हणाली—सुम्ही था बावतीत तरी काही बोलता कामा नये. ह्या देवाशी झालेला व्यवहार आहे मुल्याच्या जीवाला काही झाल तर मात्र प्रेतच तुमच्या दृष्टीस पडलं सांगून ठेवते!”

सुब्बुशेट काही एक बोलला नाही, होकार देऊन गप्प बसला देव फार क्रोधी असतो

श्री र. जी. हेगडे

अस त्याने ऐकलं होतं स्वाचं स्वयं पाटल होतं त्याला. विचार, करून बायकोला म्हणाला—'तू मागितलेला नवस मी या लेवेस मानतो. परंतु सांगून ठंबतो जसलं नवसबिबस मागत जाऊ नकोस दुवा!'

मला नाही वाढनं कळत!" मीनाक्षी म्हणाली.

काही दिवसांनी सुब्बुशेट बायकोला व मुलाला घेऊन देवाळा निघाला. मीनाक्षीने नवसाची रक्कम देव्यासाठी म्हणून आपलं ठेवणीतले पैसे घेऊन आली होती. इमाला पैसा याप्रमाणे हिशोब सांगून सुब्बुशेट बरोबर एक हजार रुपये घेऊन आला होता

३६ / 36

मीनाक्षीने तबक्याला सावध करात म्हणाली

वाटसर्वासाठी भाणखी एक हजार रुपये घेऊन सुब्बुशेट प्रवासाला निघाला होता. बराला कुलूप लावताना सुब्बुशेटला एक बैरागी तभा असलेला विसला

"प्रवासाला निघण्याच्या ऐन वेळी काही शुभ व्हावे तर त्या ऐवजी ह्या काळतोंड्या बैरागी समोर उभा!" सुब्बुशेटनं या सन्नात त्या बैराग्यावर तोंडमुख घेतले

बैरागी म्हणाला—"शंभरी! तीर्थदर्शनाला निघण्यापूर्वी दानधर्म करावा अस काही राजभर उपाशी आहे. काय असेल ते वाढा."

'गप्प रहा! तुझ्या या उपदेशाचीच जणुकाही वाढ पहात होतो की! सुनं ते तीन पैशांच पुण्य मी गावोला बांधायला तयार नाही. हजारो रुपये खर्च करून देवष्टकून डोंगरा एवढे पुण्य मिळवामला निघालो आहे." सुब्बुशेट म्हणाला

सुब्बुशेट म्हणाला ते ऐकून मीनाक्षीला वाईट वाटलं. खबोर नमर नाकला होता, त्याला विसणार नाही अशा तऱ्हेनं तिने पिशवीतून दोन लाडू काढून त्या भिकाऱ्याला दिले आणि कमरेला खोचून ठेवलेलं तीन पैसे काढून तेदेखीच त्याला दिले

वेळा तबक्याला बायकोवर सांगून तो म्हणाला—"सर्वे पैसे रथच खर्च करून टाकलेस तर परत येताना मीक सांगावी लागेल, लक्षात असू दे.

"जाऊ या हो! विचारा तो केव्हापासून उपाशी यात पहात होता! त्याला खायला काही नाहीतर निदान तीन पैसे तरी लमाच्या हातावर ठेवले." मीनाक्षी म्हणाली

तीर्थसंवात पोचल्यानरोबर सुब्बुशेटनं उत्तरायला बर्मंडाबेट एक चंगळीशी खोली पाहून ठरविली. कारण जवळ चार पैसे होते आणि बायकोच्या अंगावर दागित पण होते म्हणून सर्व वस्तू नीट सभाळून ठेवल्या आणि आंघोळ केल्यावर बदलायला आवश्यक कपडे घेऊन दोघं स्नानाला निघाली कुठत स्नान नवीरे उरकून देवळात गेल्यावर सुब्बुशेट मीनाक्षीच्या हातात एक हजार रुपये देत म्हणाला—"माझ्या जवळ आणखी एक हजार आहेत एक हजार देवाच्या पेटीत टाक बारीक हजार परत प्रवासाला हुदैत"

'क. रं!'" म्हणाली मीनाक्षी.

देवाच्या पेटीत टाकताना इतर वस्तू-द्रव्ये नवऱ्यानं दिलेलं एक हजार रुपये मीनाक्षीनं पेटीत टाकले ती मोष्ट लक्षात राहली नाही आणि जणुकाही त्यालाच पुण्य

मिळाले म्हणून सुब्बुशेटनं जवळच एक हजार रुपयेथुडों पेटीत टाकले. दोघ बाहेर जाल्यावर सुब्बुशेट बायकोला म्हणाला "पैसे सभाळून ठेव बरं का! सगळे खोर आहेत इथे!"

"स्वतः जवळ पैसे ठंबून मला सभाळून राह्यायला सांगता आहे का?" चकित होऊन मीनाक्षीने विचारलं.

सुब्बुशेटच्या लक्षात अशेच आले, चूक झाली सुब्बुशेट दंड्याच्या अधिकाऱ्याकडं झालेली चूक सांगून हजार रुपये परत मिळतात का पाहून प्रयत्न करायला गेला परंतु काही एक उपयोज झाला नाही

मीनाक्षी त्याला म्हणाली—"तुम्हीच केली असेल चूक. देवाच्या बांड्यातले पैसे

चुकीचा हिशोब झाल्याने काही पैसे राहून गेले असतील कदाचित!" सुब्बुशेट धोवाडीत बसल्यासारखा गप्प राहला

त्या दोघांचेवळ सवे मिळून न पैसे उरले होते ते एक दिवसाच्या खर्चा इतके सुद्धा नव्हते वाटेत उपास काढीत, शक्य झाले तेथे भीक आगत नानाप्रकारचे कष्ट व अपमान सहन करीत दोघे खरी पोंखली पुष्कळ दिवसांनी तीर्थयात्रा संपवून सुब्बुशेट सकुटुब परतले. तेव्हा शोबाराबाबांचे लोक भेटायला आले. आश्चर्य म्हणजे, ते निघाले तेव्हा जो बैरागी दारात येऊन होता तो देखील तेथे होता. तोसमोर येऊन मुब्बुशेटला म्हणाला: "सोदसाहेब तीर्थयात्रा सुखरूप पार पडली ना!"

मुब्बुशेट बिडून जाऊन म्हणाला: "पडली खूप सुखरूप पार पडली! घाटी वाट मीक मागत परत याच लागले!" झाले का समाधान तुझ्या मनाचे?"

"तुम्ही निघतांना म्हटलेले तेच ना? बर यंतो!" असे म्हणत बैरागी तेथून निघून गेला

बैरागी जागला तर: "एक वाई म्हणाला
"तुघे कां म्हणतां वाई?" सुब्बुशेटने
तिथी विचारले

"कां विचारतां? तुम्ही गेलात त्या दिवसापासून तो बैरागी तुमच्या घरासमोर कुण्यासारखा राखण करीत बसला होता. परत रात्री तुमच्या घरात खोरी करायला चोर झाले होते. बैराग्याने त्यांना पाहिले आणि ओरडला. चार लोक जमा झालेले पाहून चोर पळून गेले. त्या बैराग्याला तुम्ही काय काम बोललात जणुकाही त्यानेच चोरी केेली होती तुमच्या घरात!" ती वाई म्हणाली

तीन पैशाच पुण्याच कामाला झाले तर! आमचे सर्वेस जाले?" बायका सुब्बुशेटकडे पहात म्हणाली.

सुब्बुशेटला आपल्या त्रिविक्रपूण बोलण्याबद्दल पश्चात्ताप झाला. त्या दिवसा पासून आनंदधर्म करण्यात सुब्बुशेटने कुचराई दर्शविली नाही

गुरूचा विचार गुरूस फळली

एक गरीब शेतकऱ्याकडे एक हुमती गाय होती. तिच्या पाहिल्यापासून त्या गरीब्या पुरोहिताच्या डोळ्यात ती गाय भरली होती. त्याच सुमारास त्या शेतकऱ्याचा बाप मरला, अनिर्जंकतापासून सर्वे अंतर्जंकता त्या पुरोहिताच्या हातांमार्फत कर्म्यात आले. पुरोहित त्या शेतकऱ्याला म्हणाला: "बाबा रे! तुला बाप स्वर्गलोकी जावला हवा. अजेल तर बैतरणी पार करावी लागेल. त्या नदीत मनकर सोदमोठ्या मगरी सुसरी काढून ती नदी पार केल्याशिवाय स्वर्गमाप्ती अशक्य आहे. पण एक उपाय आहे. तू हाहाजाला हुमती गाय बाप कर. तिचे शिबुट धरून तुझे बाबा बैतरणी पार करू शकतील."

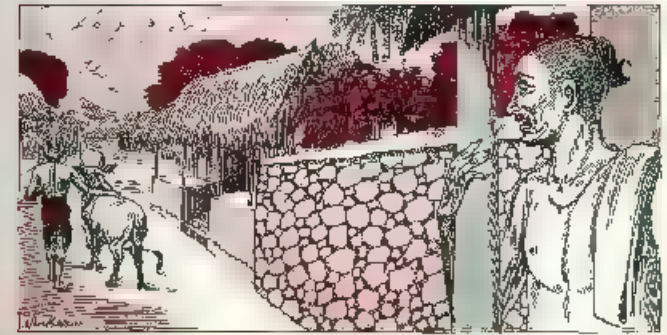
शेतकऱ्याने आपली हुमती गाय बाप करून पुरोहिताच्या घरी आपले बांधवी. परंतु बापाच्या मृत्युपेक्षा, हे गोवात त्याला खचकड वाटले. चारपाच विरत गाव दोन केवळचे अपार दुख त्याला झाले. जेवटी तो पुरोहिताच्या घरी जाऊन म्हणाला: "गुरूजी एक पंडा विचार का?" भटवी म्हणाले: "विचार ना!" शेतकऱ्याने विचारले: "बातापर्वत आम्हाचे बाबा बैतरणी पार गेले अतरील का?"

"जरे ते केव्हाच पैलतिरी गेले!" पुरोहित म्हणाले

"त्यांना कुठून बरत तर नाही ना छिरकिणार?" शेतकऱ्याने विचारले

"एकदा बैतरणी पार करली की बरत आम्हाचे नावक नकी कावागला!" पुरोहित म्हणाले

"शर भग मी आपली गाव परत येऊन जातो!" हांगून शेतकरी गाईला घेऊन निघाला

लग्नाशिवाय हुंडा

सखाराम नावाच्या एका माणसाला एक मुलगा होता त्याचे नाव शंका होते मुलगा मोठा होऊ लागला तसतसे आपला मुलगा फुकट कुचकामाचा आहे असे सखा रामाला वाटू लागले. म्हणून सांगितलेलं काम मुलाने करीत आहे असे बळण सखारामाने मुलाला लावले म्हणून तो एक निव्वळ बोट निघाला. त्याला एक गोष्ट खूप उत्तम येत असे व तो ती स्वतः घिकला होता साद्यातल्या तलावात डुबताना तो बुडी मारून नराच डेढ बम भरून बाण्यात राहू त्याची त्याला चांगलीच सवय झाली होती मुलाचे लग्न करून दिलेवर त्याला अक्कल येईल असे सखा रामाला वाटले मुलाला आई नव्हती सून झाली म्हणजे जवणासाणाची पण सोम होईल ह्या विचार देखील मनात होता परंतु भावात या दुषखुळाचाला मुलगी कोण देणार?

तेव्हा शेजारच्या गावी एक चांगली मुलगी आहे हे ऐकून सखारामाने ते स्थळ पाहण्याचा विचार केला. सखारामाने मुलगी पहायला गेले वेळी मुलाला कसे वागायचे हे समजावून सांगितले. म्हणाला— जाताना प्रथम दारानाहेर नहाण्या कातून ठेव आणि तू खुर्चीवर बस कळलं का?’ असे पुन्हा पुन्हा विचारले.

शंकरने आप जे जे म्हणाला ते ध्यानपूर्वक ऐकल्यासारखे डोके हलवून सांगितले नंतर बापायने सांगितले ते तो मनातल्या मनात धोकट राहला. त्याच मन स्थितीत तो गाडीत बसला परंतु वाटेत तोंडपाठ केलेल्या गोष्टी एकदम जलदघा बाण्या कारण त्याने समजल्याशिवायच त्या गोष्टी पाठ केल्या होत्या.

त्याने त्या गावी पोचल्यावर मुलीच्या धराच्या धारावाहेर बहाणा न ठेवता त्या

आऊन बसला

मुलाचे रूप आणि बागणे पाहूनच मुलीच्या बापायने त्याची किंमत केली. मुलीला बाळविण्याचा विचारच त्याने मनांतून काढून टाकला आणि म्हणाला— “धा मंदोनेलात मी आपली मुलगी देणार नाही!” असे सांगून त्याने दोघां बापलेकाना वाहेरच्या बाहेर निरोप दिला

थरो येतांच सखाराम शंकरला रागावून म्हणाला—“आतां तुझे लग्न या जन्मत होत नाही. एखादा माथेफिरू कोणी असेल त्याने तुला मुलगी दिली तर देईल” असे संगत कपाळ दोन्ही हातात धरून बसून राहला

त्याला मुलगी देणारा कोणी माथेफिरू मिळतो का पाहण्यासाठी शंकरने घराबाहेर आप्याचे ठरविले तो त्या रात्रीच घराबाहेर पडला आणि पाय देतील तिकडे चालू लागला तीन दिवस चालत राहल्यावर चवथ्या दिवशी काळांस पडण्याच्या सुमारास तो एका डोंगराळ प्रदेशात येऊन पोचला त्याला एका गुहेतून एक विचित्र आवाज ऐकू झाला, एक राक्षस त्या गुहेत आंघला होता त्याच्या धोरण्याचा आवाज त्याला ऐकू आला होता

शंकर त्या गुहेत शिरला त्याच्या कंसांना व शंकीला मागी व विखल लागला होता तो शंकरने पाहिला ‘मला मुलगी देणारा माथेफिरू मी येणार आहे हे कळतांच धावतून जाऊन येथे लपून बसलेला दिसतो आहे तर!’ असा विचार करून शंकरने त्याची खेडी धरून जोरजोराने त्याचे डोके छळविले

राक्षस एक मोठी जांभई घेत उठला व मोठ्या डोंगऱ्या बावाजात म्हणाला— ‘कोणी रे मला उठविले रे?’

“मुलीला बायचे सोदून येथे काढ करीत होतास रे माथेफिरू माणसा? ताबडतोब हुंडा देऊन मुलीची माझे लग्न करून दे!” असे

म्हणत शंकरने राक्षसाचा काल चोराने पिटला

अर्धातन राक्षसाला भयंकर राग आला त्या रागात शंकरला त्याने फाडून कच्चा खाऊन टाकले असते पणु मध्यंतरी भितल्या गुहेतून राक्षसाची बायको आली तिने शंकर म्हणाला तू एकलं होते म्हणून मी बाहेर आली कारण तिला एक मुलगी होती ती सुटलंसा अगानी होती, त्यामुळे किती प्रयत्न केला तरी तिचे लग्न होत नव्हते

म्हणत बाहेर येताना राक्षसीण रागाने नवऱ्याला म्हणाली- "तू कसा काय रे ओषा काढतो आहेस?" जावंई आला तर त्याचा भावर सत्कार काहीतरी करायला हवा की नाही?"

असे म्हणत शंकरने गुहेत एकदा नजर फिरविली

'ती आतांच बाहेर वनविहाराला गेली आहे आणि धुक प्रहरभर तरी येईलसे वाटत नाही, दमून आला असतील, एक झोप होईल तुझी!" राक्षसीण म्हणाली शंकरने राक्षसिणीने दिलेली फळ खाऊन दुष्ट पिऊन घेतले आणि गुहेच्या आतल्या बाजूस जनावरांच्या कातड्या वरक भाडवा झाला.

शंकर बराच हसटपुष्ट होता त्याला खाऊन टाकावे असे राक्षसाला वाटले. पणु शंकर झोपला होता त्या गुहेच्या वाटेवर राक्षसीण असलेली होती.

वरतला तसे आल्यावर त्याने शंकराचा कातडा आला तेवढ्याने शंकरची झोप मोडली तो मायलेकीचे सनायण ऐकू लागला

इतक्या दिवसांनी तुला तुझा नवर व्हडकत आला य नाही!" आई म्हणाली 'कोडे आहे? कोडे आहे तो?' म्हणत मुलगा शंकर झोपला होता त्या गुहेत पाहू लागली अर्धवट खोळे उघडून शंकरने राक्षसिणीच्या मुलीला पाहिले व दबकला आईदायापिसां भयंकर रूप होते तिचे

राक्षसकुमारी शंकरला पाहून म्हणाली- "लोण्यासारखा विसतो आहे ग!"

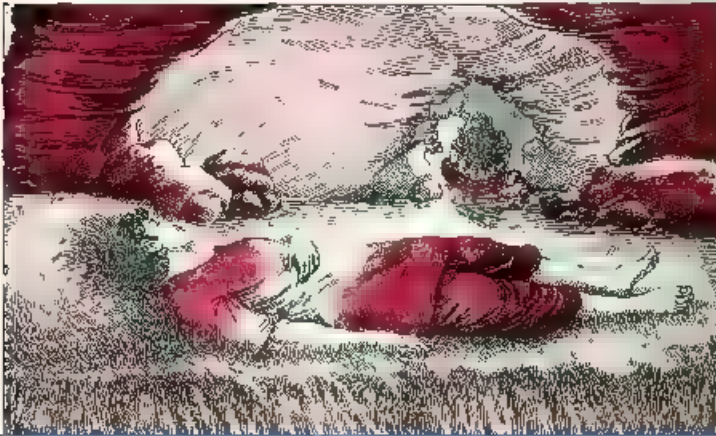
"म्हणजे तू त्याला खाऊन का टाक- नार? तेवढे मात्र करू नकोस ग आई!

शाला सोबून तुझ्याशी लग्न करायला कोण येईल?" असे सांगून आईने मुलीला जपून बोलायला व बागायला शुभविक्ष

"बला सांगितलेत ते ठीक मान्य! परंतु बाबांच काय? मनुष्य हाती लागला तर त्याला खायला सोडतील का?" मुलगी म्हणाली

"म्हणूनच तर मी बाहेर गेले नाही आणि पाहूया देत बसले आहे मी काही देल जरा फिलून येते, मी परत बईपर्यंत तू पाहारा रे" असे सांगून राक्षसीण बाहेर निघून गेली

राक्षसकुमारी शंकरकडे पहात असतांना तिच्या मनात त्याला धरून खाण्याची इच्छा वाढत गेली. गुहेतच त्याला मारून खाल्ल

तर आई तिला जिवंत सोडणार नाही ही भीती तिला वाटत होती. म्हणून राक्षस-कुमारी शंकरला जारा करून म्हणाली-
"लग्नाची सर्व तयारी झाली आहे चल बाहेर जाऊ या"

सर्व संशयपूर्ण शंकर ऐकतच होता निची लढाई त्याने ओळखली

"ते काही नाही, हुड्याची रजकभ समोर ठेवल्याशिवाय लग्नाची गोष्ट कष्ट नकोस" शंकर म्हणाला

राक्षसकुमारी गुहेत गेली आणि एका कासबग्याच्या पिशवीत हिरे, माणके आणि सोने घऊन आली तिन ती पिशवी शंकरला दिली व म्हणाली- 'चल वाता'

शंकरने कासबग्याच्या पिशवीचे तोंड बंद केले आणि पिशवी लाकित ठेवून राक्षस-कुमारीच्या पाठीमागून बाहेर निघाला

गुहेबाहेर आल्याबरोबर ती राक्षस-कुमारीला म्हणाला "स्नान केल्याशिवाय कसं कराय? पहिल्याने स्नान केले पाहिजे"

बलावून घऊन गेली त्याने पिशवीसह तलावात बुडी मारली आणि तलावाच्या तळाला जाऊन बसला

राक्षसकुमारीने बराच वेळ वाट पाहिली परंतु तो बाहेर आला नाही. तिला पाण्याची फार भीती वाटे उद्यां त्याचे घंत पाण्या-बाहेर फुगून वर येईल तेव्हा त्याला धरून खाता येईल असा विचार करून ती आपल्या गुहेत निघून गेली

नंतर शंकरने पाण्यावर डोकं काढून राक्षसकुमारी तेथे नसल्याची खात्री करून घेतली आणि पिशवी घऊन तलावाबाहेर आला आणि सरळ घरी आला

जवळ पैसे खूप होते म्हणून शंकरला चांगले स्वच्छ लागले. शंकर किती मूर्ख असला तरी त्याचा मुलगा पसाच मूर्ख निघणार नाही, असा विचार करून सखा-रमाने घनाचे समाधान करून घेतले शंकरने देखील काही विमसांनी तो विचवळ मूर्ख नसल्याचे दाखवून दिले

सांपडला तो चोरच!

एका चोराने एका शंतकन्याच्या आकारातून एक बकरी चोरून आपल्या घरी आणली बकरी पाहून चोराची बायको म्हणाली "तीन चार दिवसांनी आठ-वड्याचा बाजार आहे, तांपयंत हिच मिळेल तवडे दूध काढून पिऊन घंऊ या"

बाजाराच्या दिवशी चोर पहाटे काळोख असतानाच उठला आणि बकरीला घेऊन बाजाराच्या वाटेने चालू लागला. बजून चांगले उजाडले नव्हते, चोर ज्या वाटेने जात होता त्या वाटेवर एका झाडाखाली एक मनुष्य झोपलेला होता त्याच्या बोचक्यात काहीतरी बांधून ठेवले असल्याची सका चोराला पाहली चोराने आपली

चाहूल लागू दिल्याशिवाय बोचके सोडले तर त्यात एक सोन्याची अंगठी सापडली चोराने बकरीला तेथेच सोडले आणि प्रथम कोळतरी जाऊन ती अंगठी विकून टाकण्याचे त्याने ठरविले ती अंगठी आपल्या गावातल्या जव्हेंच्याकडे विकली तर त्याला कदाचित् संशय येईल असा विचार करून तो शंभारच्या गावच्या जव्हेंच्याकडे गेला

जव्हेंच्याने ती पाहिल्याबरोबर त्याला त्याने अंगदी तशीच अंगठी तयार करून गांवच्या जमीनदाराला विकल्याचे आठ-विले त्याने लग्न जमीनदाराला ती मोष्ट कळविली आणि अंगठीची किंमत

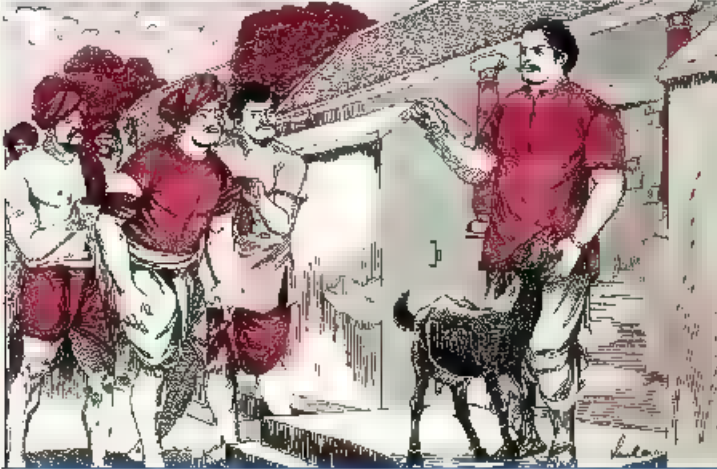
ठरविण्यासाठी चोराला बोलण्यात गुंतवून ठेवले. जमीनदाराने आपल्या नोकरांना जवळच्याच्या दुकानात पाठविले. त्यांनी चोर व काही म्हणाला तिकडे कुठून केले आणि त्याला खूप बडबून काढले.

मध्यंतरी झाडाखाली जो मनुष्य शोपळा होता अग्या हाव्या आणि त्याच्या बोटच्या तली अंगडी नाहीशी झाल्याचे त्याला आढळून आले. अगदी पिळाली या आनंदाने तो देहभान विसरून भोरत पडला होता. परंतु अंगडी नाहीशी झाल्याचे कळल्यावर मात्र रडू लागला.

तेवढ्यात त्याला जवळच बकरी ओरडत असल्याचा आवाज ऐवू आला. जवळपास कोणी मनुष्य त्याला विसला नाही म्हणून

त्या राजाराला तिघाला नित्या विकले. तर चार पैसे हाती लागली. असे त्याला घाटले. तो त्या बकरीला घेऊन एका शेतकऱ्याच्या घरासमोरून जात असता त्या शेतकऱ्याने बकरीला पाहून व ती आपलीच असल्याचे ओळखले. याशिवाय स्वतःच्या घरा शेजारी पोषतांच बकरी जोराने ओरडू लागली. शेतकऱ्याने चोराला पकडले. तो बकरी त्याचीच हे राजार्यांना माहीतच होते. म्हणून सर्वांनी मिळून त्या माणसाला खूप बडबून काढले.

म्हणून एका कोराने ओरी केली आणि त्याची शिक्षा कुठल्या कोराला बोगादी लागली.

पराची कावळा

एका देशाचा युवराज तसूय होता त्याचा कोणताही शोष्टीचा संभव जाचा नव्हता तो आपल्या मंत्र्याला विचारित असे. एकादा त्याने आपल्या मंत्र्याला संभाषणाच्या संदर्भात विचारले. "मुझी आयच्या बाबांच्या जवळ प्रत्येक शोष्ट एकांतात कोवला हे का?"

"ते मी नंतर सांगेन!" मंत्री म्हणाला.

दुसऱ्या दिवशी बाबे कोडे तरी जात असता मंत्री युवराजाला म्हणाला—"बाजे आपल्या विषयांसाठी आपल्या नेवाराच्या ब्रह्मरत्न राजाच्या दोघा हेरांना कैद केले." ती शोष्ट हो मुद्दामच इतक्या शोढ्याने म्हणाला होता की राजाचाच नेवाराच्या भोकरांना ते ऐकू जावे.

तेकरांनी त्या दिवशी रात्री आपल्या घरी गेल्यावर अत्यापल्या कायकाने त्यांना बाबेकडे गेले थोडे फार तिथरवीड जवळ बसल्याच्या हेरांना पकडले असल्याचे कळून सांगितले. एकाने राजबाड्यात शत्रूचे हेर पकडले गेल्याचे सांगितले तर आजही एकाने राजा व मंत्री दोघांचे व विषयी नेवरा कोणचे झाल्याचे सांगितले. आजही एकाने ब्रह्मरत्नाने केवळ राजधानीच्या सरहद्दीपर्यंत बाबून आल्याचे सांगितले. आता युद्ध होणार हेवर्षाच माणकी एकाने सांगायला केली केले नाही.

दुसऱ्या दिवशी गांवभर युद्ध सुरू होणार आणि सैन्य कूष करित आहे, अशा अफवा पसरल्या. राजात गोघळ उडून गेली प्रजेने साठ्याची सुरू केली, व्यासाच्यांनी किमती वाढविल्या. शेकटो राजाने इतके पिटवून युद्धाच्या अफवा खोटा असल्याचे आहीर केवळानंतरच फुला राज्यात स्थिरस्थावर झाले.

मंत्री युवराजाला म्हणाले—"राष्ट्रिय का युवराज, एका लहानशा शोष्टीचा केवळा संभवना झाला हो!"

प्राप्ततेवलायते

रामपुर नावाच्या गावी भोपाळशास्त्री नावाचे एक शास्त्रीदुवा आपल्या चराच्या ओसरीत काही मुलांना शिकवीत होते. एकदा ते शिकवीत असता कोणत्या तरी संधर्भात म्हणाले— आपण एक शास्त्री घेऊन विहिरीवर गेलो काय किंवा नदीवर गेलो काय तेवढा तांब्या भरूनच पाणी मिळणार, तेच आदल्याला प्राप्त असते आपण सोन्याच्या पर्वताजवळ गेलो काय की स्मशानात गेलो काय आपल्याला जे प्राप्त असते तेचढेच लाभते !”

शास्त्रीदुवांच्या शिष्यांच्या डोक्यात त्या उपदेशांचा कितपत प्रकाश पडला कोण जाण, परंतु त्याच वेळी शास्त्रीदुवांच्या घरासमोरून आपणाऱ्या शिवू नावाच्या मधनसाला मात्र त्याचा चांगला दोष झाला.

शिवू हा त्या गावच्या पुजाऱ्याचा मुलगा होता गावकऱ्यांना किंवा गावातल्या

मुलांना शिवू म्हणजे कुकटात मिळालेल्या करमणुकीचे एक साधन होते. रचवीस नर्चांचा झोप असूयही त्याला अद्याप खोड-बेखील व्यवहार करत नव्हता की काही काम करता येत होते त्याच्या बापाय त्याला कितीधा सांगितले असले— ‘अरे मास्याबरोबर देवळात येऊन बसत जा, पूजा करता आली तर चार पैसे मिळतील’ परंतु शिवूने बापायने सांगितलेले कधी लक्ष देऊन ऐकले नाही की केले नाही. यदास ह्याका कोणी मरतल्या भाणूळ मालीत नसे

कोठेतरी निघून जाण्याच्या विचारात निघाला असता शिवूला भोपाळ शास्त्र्याच्या घरासमोर पोचताच काही मर्ग सांगडल्यासारखे वाटले सोन्याचा डोंगर कोठे आहे बरं? सरोसरी आहे की नाही हेच मुळात माहीत नाही, परंतु पायाच्या उत्तरेला

माहीत होते

त्या दिवशी रात्री शिवू पोटभर खाऊन पिऊन स्मशानाच्या वाऱ्याला गेला काळोखांत त्याला निरनिराळ्या जाकती व थडगी मांस दिसत होती दोन घंटे जळत बसलेली पण त्याला दिसली स्मशानाच्या मध्यभागी एक थंडप होता त्याच्या नशिवात काय प्राप्त आहे हे पाहण्यासाठी तो त्या थंडपात गेला. काय करावे या विचारात तो क्षणभर डाळ मिटून बसून राहिला तसा विचार करीत बसला असता त्याला शोन केव्हा लागली, हे त्याचे त्यालाच कळले नाही

क्षोभित शिवूला त्याचे कपडे धरून कोणी तरी घरीत असल्यासारखे आणि त्याला कोणीतरी गळबडा सोडवीत असल्यासारखे वाटले परंतु तो स्वभावाचा भोपाळ असल्या कारणाने त्याने कोठे उबडून पाहिले नाही. तो रात्रभर तसाच सोपून होता आणि अंगावर ऊन आले तेव्हा त्याची सोप मोडली तो उठून बसला आणि आश्चर्य म्हणजे त्याला समोर दोन सोन्याच्या कड्या पडलेल्या दिसल्या तेच त्याला प्राप्त आहे असे समजून त्याने त्या उचलून नऊन बागाला दिल्या त्या पाहून पुजारी चकितच झाला

तेवढे सोने खर्च होईपर्यंत शिवू नेहमी-

सारखा गावभर भटकत राहिला त्यानंतर तो पुन्हा स्मशानात जाऊन सोपून राहिला क्षोभित त्याला कोणीतरी कोठेतरी काटे पडलेल्या वाटेने चितेच्या बाळा—मयून घेऊन जात असल्याचा भास झाला तरी त्याने तिकडे दुर्लक्ष केले आणि बागा झाल्या नाही उज्यावल्यावर पाहतो तो समोर सोन्याच्या दोन कड्या दिसल्या तो आनंदाने त्या उचलून घेऊन घरी गेला

ती मोष्ट गावभर पसरली आणि भोपाळ शास्त्र्यांनामुद्दा कळली. शिवूला मिळत असलेल्या सोन्याच्या मुळाशी त्याचाच उपदेश असल्याचे देखील त्यांना कळले

आपला उपदेश एकुन कोणी इसका फायदा मिळवू शकेल या गोष्टीची त्यांना कल्पना देखील नव्हती.

मनुष्य विद्वान असला, त्याच्या जगाकाला त्याच्या ज्ञानाचा उपयोग होव असला तरी त्याला स्वतःला त्याच्या ज्ञानाचा उपयोग होत नसतो म्हणूनच लोकां सांगं ब्रह्मज्ञान, पण आपण कोरडा पाषाण ही म्हण जगात रुढ झाली सास्त्रीबुवा या म्हणीस अपवाद होते असे नाही

त्यांनी शिवूला बोलवून विचारले—
"बाळा! तुला ही न्यायाची गोष्ट दिसते का? मी म्हणालो ते ऐकून तू एकट्याने सोने घेणं बरोबर आहे का?"

"बरोबर नाही! मी तुमचा बाटा मुम्हाला देवो! असे सांगून शिव निघाला
"ते काही नको रे! समजालाव तु झोपतास मी जागा एकदा मला दाखवून दे!" गोपाळ शास्त्री म्हणाले

शिवने त्यांना स्मरानांत घेऊन तो झोपत असे ही जागा दाखवून दिली

भागल झोपत त्यांना त्यांचे कपडे कोणी तरी ओढीत असल्याचा भास झाला. ते खगेच उठून बसले. एकदम कोठून तरी राख उडत आली आणि त्यांच्या डोळ्यात पडली त्यांना सकाळ होईपर्यंत झोपच लागली नाही उजाडल्यावर पाहिले तर समोर सोन्याच्या कड्या नव्हत्या की काही एक नव्हते

तरी ते दुसऱ्या दिवशी रात्री पुन्हा स्मरानात वाऊन झोपले झोपेत त्यांना कोणीतरी कोठे तरी काट्याकुट्यातून चितेच्या ज्वाळोटून येऊन जात असल्याचा भास झाला ते धाबरेले आणि त्यांनी डोळ उघडून पाहिले. गुडोवर आले तेव्हा ते खरोखरच एका चितेवर उभं होते. त्याचवेळी शरीर जळू लागल्यासारखे त्यांना वाटलं त्यांनी भाग पाहिले नाही की पुढ पाहिले नाही, धाकत सुटले. काटे बोटत होते, ओरवडलेल्या जागी रक्त येत होते कसेबसे घरी पोचले त्यांच्या नशिबी तेच प्रस्न होते!

युद्ध समाप्त झाल्यानंतर पांडवांनी गंगा-तीरावर जाऊन आपल्या सर्व मृत नातेवाइकांचा अंत्यविधी करून तिलोदक आदि संस्कार केले व एक महिनाभर शोकतस्त्रे परिधान करून भूतराष्ट्रानरोवर, विदुरानरोवर व हिंसाबरोवर राजधानी-बाहेर मर्षशाळा बांधून त्यात निवास केला

त्यानंतर धर्मराजाच्या दर्शनास व्यास-मुनीबरोबर अनेक ऋषीमुनी, त्यांचा शिष्य-वर्ग बरीरे मंडळी आली धर्मराजाने प्रस्थानुसार त्या सर्वांचा अतिथिसत्कार केला आणि त्यांना यथोचित वासने बसायला वेळ नव्हतः एका जागी बसला.

तत्वर ही सुर्वात संभोवन करून म्हणाला—“कुळ्याने आणि भीमार्जुनांनी

मला या युद्धात विजय मिळवून दिला परंतु मला तो विजय असा वाटतच नाही मी आपल्याच जाती बांधवांचा वध केला आणि मत्स्य आणि द्रौपदीचे पुत्र आम्हांचा कायमचे खोडून गेले, या शिवाय महाभारती शूर व बोर असा कर्ण आमचा शर्दाचा माठा आज होता हे तिलोदकाच्या वेळी आम्हांचा आमच्या मातेकडून कळले अशा शूर महाराष्ट्याचा वध कां व्हावा हेच मला कळत नाही!”

ते ऐकून नारदानं कर्णाला मिळालेल्या शापाची गोष्ट सांगितली

कर्ण द्रोणाचार्याजवळ विद्याध्वन करीत असतां अर्जुनाचे धनुर्विद्येत प्राविण्य पाहून त्याचा फार हेवा करीत असे. त्याचप्रमाणे त्याला धर्मराजाची नीतिमत्ता, भीमाचे

बाहुबळ आणि नकुल सहदेवांचे सौजन्य आणि त्यानंतर कृष्णार्जुनांमधील सख्य हे सर्व पाहून त्याला हेवा वाटत असे. म्हणून त्याने दुपोंबडाशी मैत्री केली

श्रेणाचे शिष्यत्व वृष्ण केल्यावर एके दिवशी कर्ण द्रोणाचार्यांना म्हणाला—“गुरु बर्य! आपण आपल्या शिष्यवर्गात मानीत नाही. युद्धात अर्जुनाला काहीतरी करून जिंकवे अशी माझ्या मनात फार फार इच्छा आहे. तेव्हा मला ब्रह्मास्त्राचा प्रयोग न त्याचा उपसंहार कोन्ही गोष्टी शिकवून देण्याची कृपा करावी”

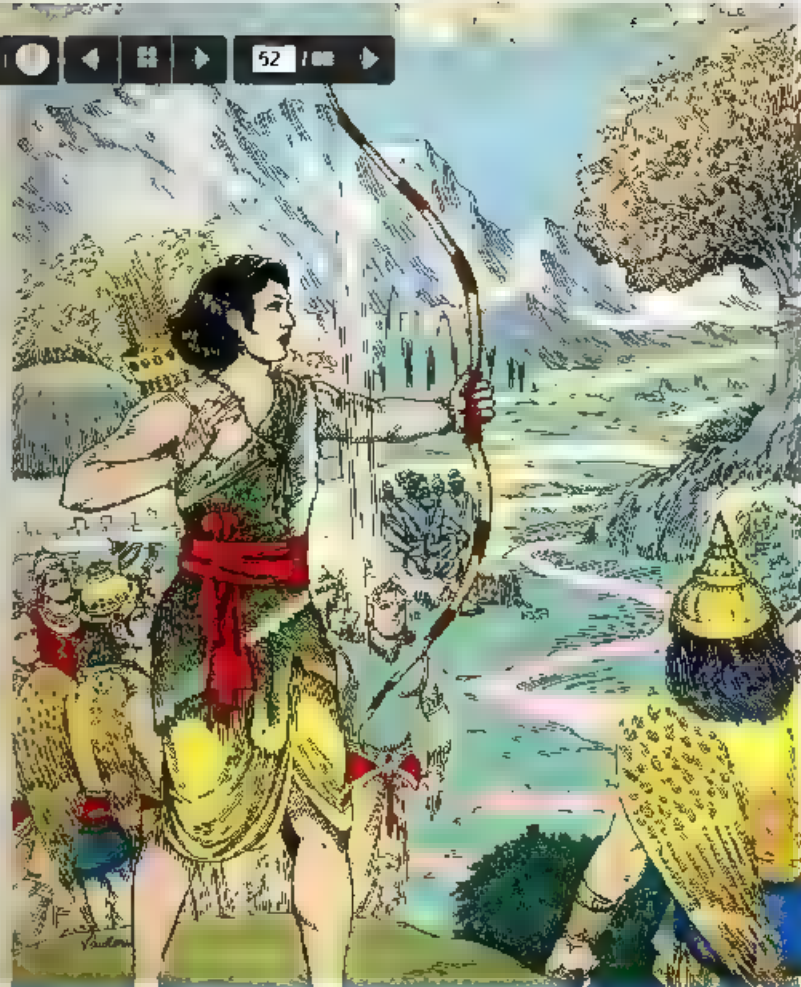
अर्जुन हा श्रेणाचा पट्टशिष्य म्हणून द्रोणाचार्य कर्णाला म्हणाले—“तू सूनपुत्र

इतरांस ब्रह्मास्त्र देऊ नये असे आहे”

ते ऐकून कर्ण म्हणूनपर्वतानजीक परशुराम तपस्व्या करीत असत तेथे गेला आणि त्यांना साष्टांग प्रणाम करून म्हणाला—“हे महात्मन! मी सुगुंवासी आहे मला आपण आपला शिष्य करून घ्यावे. परशुरामाने त्या गोष्टीस होकार दिला परशुरामाने कर्णाला अनेक शस्त्रास्त्रांचा प्रयोग आणि त्यांचा उपसंहार या गोष्टी शिकवून दिल्या कर्णाने त्या प्रवेक्षातल्या मध्य यपर्वीदिकांस आपल्या अस्त्र विद्येत मिळविलेल्या प्राविण्याने चकित केले. एकदा कर्ण आपल्या गुरूच्या आश्रमासजारी धनुष्यबाण नेऊन समुद्रकिनाऱ्यावर फिरत होता. त्याला एक राव दिसली त्याने त्या गाईला बाण मारून ठार केले. ती राव एक ब्राह्मणाची होमथेन होती हे कळले. त्याने लगेच त्या ब्राह्मणाजवळ जाऊन क्षमा मागितली परंतु त्या ब्राह्मणाचा राग शांत झाला नाही त्याने त्याला शाप दिला की युद्धात त्याच्या रथाचे चाक जमिनीत स्तेल आणि धनुष्या बाण लागून त्याचा गाईचा जीव गेला तसा बप होईल

कर्णाने परशुरामाला आपल्या निरंतर श्रेतेन आणि युद्धविद्येत दर्शविलेल्या पावि-

बांदोपा

त्याने खुश केल आणि धनुर्वेदांत प्राविण्य वसविले. ते पाहून परशुरामाने कर्णाच्या ब्रह्मास्त्र शिकवून दिले. गुरुशिष्यांचा परस्पर स्नेह वाढत गेला.

एकदा परशुराम कर्णाच्या मांडीवर डोके ठेवून विश्वाती वंत असता त्याला झोप लागली. तेवढ्यात एक किडा कर्णाच्या मांडीला कुरतुडू लागला. गुरुजी शोभ मोडू नये यासाठी कर्ण घनाचा धीर करून जागचा थोडादेखील हाडला नाही त्याच्या मांडीचे रक्त वाहू लागले.

परशुरामाची झोप मोडली तेव्हा त्याला रक्त विसरले. त्याने कर्णाच्या पायाला निहायाने पोचून काढल्याने रक्त च्या

ध त्याने विचारले—'काय रे! ब्राह्मणात इतकी सहनशक्ती कोंठून असणार? तू खरे बांग, कोण वाहेत तू?'

खरे बोलला नाही तर परशुराम शाप देतोय या भीतीने कर्णाने तो सूतकुळात धन्यस्याचे सांगितले तेव्हा परशुरामाने त्याला शाप दिला की त्याला स्वयंस्फूर्तीने ब्रह्मास्त्राचा प्रयोग करता येणार नाही.

इतके शाप असून ही काय एक झुर पोखा म्हणून प्रसिद्ध झाला. कलिगवदेसाचा राजा चित्रांगद याने आपल्या मुलीने स्वयं वर रचले त्यावेळी दुर्योधनाने राजकन्येला पळवून नेले तेव्हा उपस्थित सर्व राजे त्याच्यासाठी युद्धात रय मिळवून दिला.

आपखी एकदा कर्णाने अजय अशा पुरासांथाला जिकून त्याच्या जवळून मालिनी नावाचे एक मोठे मगर भेट म्हणून मिळविले. त्याचा दूध सधे पराक्रम पाहून इंद्राने अर्जुनाच्या रक्षणारादी कर्णाची कवचकुंडले मागून घेतली. या सधे कारणांमुळे कर्णाचा पराभव झाला.

नारदाच्या तोंडी कर्णविषयी या सर्व गोष्टी कळल्यावर धर्मराज युद्धांत ज्यांचा ज्यांचा वध झाला त्या सर्वांचे स्मरण करून म्हणाला—'मुलांकरिता आईवडील

आपला मुलगा सोडा होऊन कुठ वईल या हेतूनेच नाही का नऊ महिने त्याचा पिंड आपल्या पोटात पोशीत? कोणताही भोग भोगापला न मिळाल्यान अशा किती नाता दुःखी झाल्या? त्याची मुले तर सुखोपभोग झाल्याशिवायच मरण पावली हा काय क्षत्रियधर्म झाला? मला असले हे राज्यच तको अर्जुना, तूच या राज्याचा सुखोपभोग व! मी तीर्थयात्रा आणि जपतप करीत राहतो!"

ते ऐकून अर्जुनाला थोडा अपमान वाटला. तो धर्मराजाला म्हणाला—'दादा! आपण आपले राज्य परत मिळविण्यासाठी क्षत्रियधर्माचे पालन केले राज्य झाल्यानंतर आपण ते मिक्षा मागून मिळाल्यासारखे दुःखी होण आपणास शोभत नाही बिदाच मागायची होती तर इतका नरसहार ब्रह्मविष्याची गरजच नव्हती लोक तुला हसणार नाहीत का? दानिष्ठ स्वत होऊन मागून घेऊ नये असे नव्हते सारे सधे धर्माचे मूळ धनच तर आहे! म्हणून तू राज्याचा स्वीकार कर! अश्वमेध यज्ञ करून सर्व पापांचे क्षालन कर!"

भीम अर्जुनाला दुबोरा देत म्हणाला—'राजधर्माला दीव देण्यात काय अर्थ आहे? शत्रूचा नाश करण्यात दया किंवा दाक्षिण्य

कोंठून येणार? आणि त्यात हिंसा तरी कशी काय? मनाचा निश्चय करून दुर्योधनादिकांचा आपण जो वध केला तो शब्दी मिक्षा मागत फिरण्यासाठीच का? ही गोष्ट आम्हांला मागूवी कळली असती तर आम्ही शस्त्र हातात धरले असते का? इतक्या लोकांचा वध केला असता का? आम्ही भीक मागून पोटाची खळगी भरली असती. विहीर खणून त्या पाण्याला हात लावणार नाही असे म्हणण्यासारखेच तू बोलतो आहेस. मागे तुझ्या शब्दांनंतर आम्ही शक्ती असूनही गप्प बसलो होच आमची बूक! या सर्व गप्पा आता बंद कर आणि राज्य करू लाग!"

नकुल सहदेवांनी सुद्धा त्याच सुरात आपला मुर मिळवून धर्मराजाचा राज्य करायला सांगितले.

नंतर द्रौपदी म्हणाली—

“तुम्हाला धाकट्या बंधूंनी तुम्हांला सांगितले तसे करा! त्यांनी वतवासात जे असह्य कष्ट सहन केले ते याचसाठी का? आपण लवकरच दुर्योधनाचा पराभव करून आपले राज्य परत मिळवू असे तुम्हीच सांगून त्यांच्या मनाचे समाधान नव्हतेत का केलेत? तेव्हा असे बोललात आणि आता असे, म्हणून त्यांचे मन आज लहान होते आहे. पूर्वी तुम्ही युद्ध करूनच आपल्या साक्षांच्याचा विस्तार केलात नाही का?

ज्याय आहे का? तुम्ही असे बोलत राहिल्यात तर लोक म्हणतील की 'धर्मराजाची मतोच अष्ट साली!' राज्याचा उपयोग करण्यात काही एक चूक नाही. अंबरीष आणि मांधातासारख्या धोरपुरुषांनीदेखील राज्य केलेच होते.”

नंतर कित्येक ऋषीमुनींनी धर्मराजाला उपदेश केले. व्यास मुनी त्याला म्हणाले— “कोणी आपला वध करण्यास आला व तो वेदवेदांग पारंगत असला तरी त्याचा वध करण्यास हरकत नाही. त्यामुळे ब्रह्महत्याचे पाप लागणार नाही.”

धाकट्या भावंडांव्यतिरिक्त देवतुल्य अशा व्यास गृह्णींनी आणि ऋष्यानेदेखील आपले विचार सांगितल्यावर धर्मराजाने आपल्या विचारांविरुद्ध आणि शंकांविरुद्ध राज्य करण्याचे ठरविले.

धर्मराजासाठी रथ तैयार करविण्यात आला. त्या रथाला सोळा पांढरे स्वच्छ बैल जोडण्यात आले. रथाचे पांढरे खांबे सजविण्यात आले. भीमाने सारथ्य करण्याचे ठरवून लग्नम हाती धरला. अर्जुनाने पांढरे शुभ छत्र आपल्या भोरुषा भावावर धरले. नकुल सहदेव चवथ्या हळवू लागले. धर्मराजाच्या रथामागून धूम्रसूचा रथ चालू लागला. त्याच्या माग कुष्ण व मात्यकी

वा मित्रवर्णकांच्या अगदी पुढे एकका पाल्खीत गांधारी व धृतराष्ट्र, कौरवांच्या स्त्रिया, कुंती, द्रौपदी निरनिराळ्या वाहनांत विदुराबरोबर निघाल्या. सर्वा यादीमागून चतुरंग संन्य चालू लागले. भाट व चारण राजाचा स्तुतिपाठ करीत असता धर्मराजाने हस्तिनापुरात प्रवेश केला. सर्व नगर सजविण्यात आले होते. जिकडे पहावे तिकडे शुभ तोरणे व पंढाका दिसत होत्या.

धर्मराजाने खाढामाटाने नगरात प्रवेश केला त्यावेळी सहस्रावधी स्त्रीपुरुष रस्त्याच्या दुतर्फा आपल्या राजाच्या स्वागतासाठी उभे होते. संन्यांनी व प्रमुख नागरिकांनी सामोरे येऊन म्हटले—“हे राजेन्द्रा! आज आमचे महद्भाग्य की तू आपल्या क्षत्रूला जिंकून धर्म व नीतीप्रमाणे पुन्हा राज्य मिळविलेस.” आह्वानांनी धर्मराजाला आशीर्वाद दिला.

धर्मराजाने राजवाड्यात प्रवेश केला. धौम्य ऋषींना आणि धृतराष्ट्राला प्रणाम केला आणि देवपूजा केली. तेवढ्यात एक-दस गडबड उडून येई. दुर्योधनाचा चार्वाक नावाचा एक मित्र धर्मराजाजवळ गेला आणि म्हणाला—“तू आपल्या सर्व जाती बांधवांचा वध करून आता राज्य उपभोगायला बाला जाहेस का?”

ते ऐकून धर्मराज खिंजत झाला आणि आह्वानांकडे वळून म्हणाला—“माझ्यावर कृपा करून माझी निवा करू नका.”

तेव्हा आह्वान म्हणाले—“आ चार्वाकाचे म्हणणे आहे ते आमचे नाही. हा दुर्योधनाचा मित्र आहे. म्हणून तो असे बोलतो आहे. तुझे किंवा तुझ्या धाकट्या बंधूंचे काही एक अशुभ होणार नाही.” असे म्हणत सर्वांनी मिळून त्या चार्वाकाचा वध केला. धर्मराजाच्या मनाला शांती मिळावी यासाठी कुष्णाने त्याच्या पूर्वजन्माची गोष्ट चातुर्याने सांगितली. म्हणाला—“हा चार्वाक पूर्वजन्मी एक राक्षस होता. त्याने बदरीवनात तपःपर्वदा केली. ब्रह्मदेवाने प्रसन्न होऊन

वांदोया

त्याला ब्राह्मणांशिवाय इतरांच्या हाती तो मज्जम असल्याचा बर दिला होता."

त्यानंतर धर्मराजाचा विधिपूर्वक राज्याभिषेक झाला. धर्म्य मुनींनी एक वेदिका तयार केली. त्या वेदिकेवर व्याघ्रचर्म अंधार-ण्यात आले. त्यावर धर्मराय व द्रोपदीला बसविण्यात आले. धीम्व मुनींनी अग्नि जागवून धर्मराजाच्या हातून होम करविला. त्यानंतर कुण्याने एक शस्त्र घेऊन धर्मराजा-वर अभिषेक केला आणि 'सर्व जगाचा राजा चक्रवर्ती हो!' असा आशीर्वाद दिला. त्या गोष्टीस धृतराष्ट्र आणि प्रजेने दुजोरा दिला. गंगलबाहेर वाजू लागली. धर्मराजाने नजराणे व भेटी स्वीकारल्या आणि ब्राह्म-णांना दान केले.

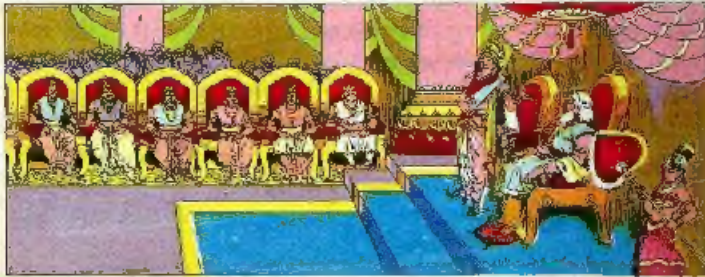
तो प्रजेला संबोधन करीत म्हणाला-
"प्रजाजग हो, नागरिक हो! महाराज धृतराष्ट्रच आम्हांला शेर व पूज्य आहेत. आम्हाचे जे कोणी हिंसेची वसतील त्यांची सर्वांनी त्यांची आशा सिरसावंद झालून तिचे पालन करावे. आम्ही जिवंत आहो! ते

सर्वांचे प्रभू घनरी तेच आहोत."

त्यानंतर धर्मराजाने भीमाला युवराज आणि विदुराला मंत्री म्हणून जाहीर केले. संजय राजकोशाचा प्रधान व सल्लागार म्हणून नेमला गेला. नकुलाची नेमणूक नोकरीचाकराचे पगार ठरविण्यासाठी, अर्जुनाची राज्याच्या रक्षणार्थ, धीम्व शूरींची देवब्राह्मणांची कामे पाहण्यासाठी झाली. सहदेवाची नेमणूक सर्वदा धर्मराजाच्या बरोबर राहण्यासाठी झाली.

श्यानंतर पुढांत घरण पावलेल्या सर्वांचे श्राद्धसंस्कार करण्यात आले. धृतराष्ट्राने त्याच्या मुलांचे, धर्मराजाने द्रोणाचार्यांचे, कर्णाचे, धृष्टद्युम्नाचे, धृष्टकेचाचे व अभि-मन्युचे अशी निरनिराळी श्राद्धे केली. मृत्युवृत्तीच्या स्मरणार्थ धर्मराजाला, तत्ताव आदी वनविण्यात आले.

नंतर प्रजेच्या सर्व सुखाची काळजी वाहून धर्मराजाने राज्यकारभार सुरू केला.

मित्रमेद

[९]

दमनकने करटकाला सापाला ठार करणा-
ऱ्या कावळ्यांची मोष्ट सांगितली व म्हणाला-"म्हणून मित्रा, वृद्धी वा व्यक्तिबल हे सर्वात मोठे बळ आहे. एका अहंकारी सिंहाला एका लहानग्या क्षत्रियाने फक्त आपल्या जातुर्गामे कसे मृत्युमुखी लोटले ही गोष्ट तुला साहीतच असेल."

"ते कसे काय द्या?" करटकाने विचारले. दमनकाने ती मोष्ट सांगितली.

जीव घेणारे प्रतिबिंब

एकदा अगण्यास धासुरक नावाचा एक सिंह रहात असे. त्याच्याशी अगर बर कत्त जगण्याची हिंमत एकाही जंगली जनावरात नव्हती. परंतु त्याला आपल्या सक्तीचा इतका मद बटला होता की तो जंगलातल्या

निरापद प्राण्यांना जव्हां शेटले तेव्हा विनाकारण ठार करीत असे.

एके दिवशी जंगलात राहणारी हरणे, बकरे, म्हशी, मसे आणि इतर रानटी जनावरे सिंहाला जाऊन भेटली व जोहार करून म्हणाली-"हे राजाधिराज! यापुढे आपण नजरेम येईल त्या प्राण्याला ठार करणे बरोबर नाही. आपणांस पोट भरायला पररोज एक जनावर तपकीच पुरेच. असे असून दमनका प्राण्याचा वध करणे बरोबर नाही. आपण आपला बोलून काही गोष्टी सल्लोबाने ठरवू या आणि त्याप्रमाणे वागू या. आजपासून आम्ही पररोज पाळीपाळीने एकेका प्राण्याला आपणाकडे पाठवीत जाऊ. आपणांस जागचे हाकण्याची सुदां राख नाही. आपण या गोष्टीस कबूल झाल्यास

आपला आहार आपल्या गुहेत चालून येईल, राजा आपल्या प्रजेचे पालन कसे करतो, आपणांस माहीत आहेच. माणसे गार्द गुराचे पालन करतात ते त्यांच्या दुधासाठी. त्यांना पाहिजे असेल तेवढे काढून घेऊन बाकीचे बाघांना सोडतात. गार्दचे फक्त दूधकाढून भागते का? तिच्या चान्याची व्यवस्था सुडां करावीच लागते. बाघाला खत पाणी दिले तर त्याला गोड पळे, लागतात. लहानात लहान बी असले तरी त्याला चांगली जमीन, खत आणि पाणी मिळाले तर त्याचा एक मोठा वृक्ष तयार होतो. प्रजेचे असेच आहे. राजाने प्रजेचे पितृवृ पालन केले तर राजाला अमर्याद काम होतील."

Fullscreen 127 X 60 / 68

कात ते सर्व मला मान्य आहे. परंतु जर कधी कोणी प्राणी आला नाही तर मी तुम्हां सर्वांना ठार करीन." आणा वपथा शांत्या आणि सर्व जनावरे आपापल्या घरी गेली.

त्या दिवसापासून सर्व प्राणी त्या जंगलात निश्चितपणे हिंडू फिरू लागले. त्यांनी पाळ्या लावल्या व दररोज ऐन दुपारी कोणत्यातरी जातीचा एक प्राणी सिंहाकडे जाऊ लागला. एकदां एका सशाची पाळी आली. ससा विचार करू लागला. त्या सिंहाला कसे ठार करता येईल हाच एक विचार त्याच्या मनात घोळू लागला.

सिंहाच्या जेवणाची वेळ टळत चालली होती आणि ससा अद्याप विचारच करीत होता—"मुक्तीसमोर शक्तीला मान तुकवा-जीव लागेल. निश्चयाचे बळ असल्यावर या जगात कसापच असे काय आहे? गोड दोळगाराला अवक्य आहे का काही?"

असा विचार करीत ससा एका विहिरी-जवळ येऊन पोचला. त्याने वात बांकून पाहिले तेव्हा त्याला खोल पाण्यात स्वतःचे प्रतिबिंब दिसले. तो एक क्षणभरच विचार करायला थांबला. सांपडला एक उपाय! त्याला खूप राग येईल असे करून या विहिरीत पाडून ठार करावयाचे."

उशीर करून सिंहाकडे गेला. वेळेवर खायला न मिळाल्याने सिंहाला फार भूक लागली होती. त्यामुळे तो फारच संता-पलेला होता. तो मनात म्हणाला—"उद्यां सर्व जनावरांचा फडशा उडवतो."

तेवढ्यात ससा समोर येऊन अत्यंत नम्रपणे सिंहाला वंदन करून उभा राहला.

ससा हा एवढासा जीव आणि त्यात उशिरा आलेला. सिंहाचा भुयान्नी पेटलेला होता तो दरडावून ससाला म्हणाला—"माझ्या एका बासाएवढादेखील तू नाहीस, आणि इतका उशीर करून कां आला आहेस रे? आज तुला एका चासात गिळतो आणि उद्यां जंगलातल्या सर्व जनावरांचा समाचार घेतो."

ससाने सिंहाला साष्टांग नमस्कार केला व म्हणाला—"महाराजाधिराज! आज माझ्या हातून अगर इतर एकाही जना-वराच्या हातून ही चूक घडली नाही. मी उशिरा येण्याचे व आपणांस पोटाभर खाणे न मिळू शकण्याचे तसेच एक कारण झाले. आज आपला आहार व्हायला मामी पाळी आहे. फक्त एका ससाने आपले पोटा भरणार नाही या गोष्टीचा विचार करून माझ्या झाली बांधवांनी पांच सशांना पाठविले होते. आम्ही पांचही जण आपणांकडे येत

असतां जमिनीतल्या एका खड्यातून एक मोठा सिंह बाहेर आला आणि आम्हांला दरडावून विचारू लागला—"तुम्ही सर्व कोठे रे निघालात? तुमची इहलोकाची बाबा आतां संपली. तेव्हां आपल्या देवाचे स्मरण करून तयार व्हा."

आम्ही हात जोडून दवा सिंहाला म्हणालो—"आम्ही ब्रह्म क्षित्याप्रमाणे दुपारी महायज्ञांकडे जात आहो."

"तो म्हणाला, मला या निबंधक गप्पा नको आहेत. या सर्व अरण्याचा राजा मी आहे. कोणी चोर असेल तो भासुरक. त्याला घेऊन या माझ्यासमोर, कोण राजा अन् कोण प्रजा मी पाहतो."

“त्याने असे पांशितल्यावर मी सरळ आपल्याकडे आलो आणि जे घडले ते सांगितले. मला वायव्य वेळ खागला तो प्राच करणाऱ्या. मी कदाचित परत येणार नाही असे वाटल्यावरून त्याने इतर मशांना तेथेच ठेवून घेतले आहे. म्हणून मी आपणांस एकटाच एका घासापुरता दिसत आहे.”

ते ऐकून सिंह म्हणाला—“मित्रा! तरमग तो माझा राघू सिंह कोण मला दाखव मी तुमच्यावरचा आणि इतर सर्व जनावरां-ब्रजा माझा राग त्या एकट्यावर काढून त्याला आतांच्या आता ठार करतो वेळेवरच राघूचा नाश केला नाहीपर तो आपल्या नाशका कारण होऊ शकतो.”

तेथे सगळ्या म्हणाला—“महाराज! राघूच वळ ओलखल्याशिवाय आपण त्याच्याशी पुढाला जाणे शक्यच नाही का?”

“वा ध्येय शंकाकुशंका काढीत बसू नकोस! तू प्रथम तो सिंह कोठे आहे, मला दाखव! त्याला मी ठार करतो.” सिंह आपणशी जास्त चिडून जाऊन म्हणाला.

सगळा सिंहला विहिरीजवळ घेऊन जाऊन म्हणाला—“द्याच किल्ल्यात तो सिंह राहतो. मंतर विहिरीत बोकलून पहात म्हणाला—“आपणाला येत असलेले पाहून स्वारी आत पळपुट्यासारखी लपून बसली आहे.” आपण पुढे यावे मी दाखवितो तो कोठे आहे ते.”

बुडिअट झालेल्या सिंहाने विहिरीत वांकून पाहिले. तो आपलेच प्रतिबिंब पाहून व तो दुसरा सिंह असेल असे समजून जोराने सरजला. त्या एजनेच्या प्रतिध्वनि आगळी जास्त मोठ्याने कितीदा तरी झाला. तो सिंह आपल्याला आहूत करित आहे, असे समजून मूर्ख भासुरक स्वतःचे देहभान विसरून गेला आणि रागाच्या भरातच त्याने त्या खोल विहिरीत उडी मारली.

सगळ्या अर्थातच परमानंद झाला. त्या पानी व घुसट सिंहाचा सेबट झाला म्हणून इतर जनावरांनी त्या सगळी पाठ धोपटली त्यापुढे सर्व जनावरे तिथिचल होऊन त्या जंगलात हिडूफिरू लागली.

१४७. न्यूक्लियर सबमरीन “स्केट”

हल्ली अणुसैन्याने जाणवारी सबमरीने (प्राणपुड्या) क्लिपेन वेस्तन आहेत. ‘स्केट’ नावाचे एक अत्यंत नवमरीन अणुसैन्याने जाणते. हे अमेरिकेत तयार झाले आहे. अणुसैन्याने जाणवारी सबमरीने पाण्याच्या आत खोल राहून पुष्कळ दूरवर जाऊन, तसे न्याय्यासमोर इशाराचा प्रश्न असा रडत नाही.

‘स्केट’च्या सहास्येने एक अत्यंत वयस्न कार्य पडले आहे. ते उत्तर ध्रुवापर्यंतच्या कर्फाळानुत प्रवास करीत १७ मार्च १९६९ या रोजी बरोबर उत्तर ध्रुवाजवळ बर्फाखालून सर आले. तेथे बर्फाचा पर किती जाड आहे ही गोष्ट अजून रहस्य आहे.

उत्तर ध्रुवापर्यंत पोचायला ‘स्केट’ने बर्फावर संलावर प्रवास केला. एप्रिल १०६ अणानी या प्रवासाने भाग घेतला.

